

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra speciální pedagogiky

Bakalářská práce

Profesní orientace dětí v dětském domově

Vypracovala: Kristýna Průchová

Vedoucí práce: Mgr. Zuzana Bílková, Ph.D.

České Budějovice, 2022

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem autorkou této bakalářské práce, a že jsem ji vypracovala pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

Datum

Podpis studenta

Poděkování

Ráda bych poděkovala mé vedoucí práce, Mgr. Zuzaně Bílkové, Ph.D., za spolupráci, cenné rady a náměty, které mi pomohly ke zpracování této bakalářské práce.

Velké díky také mé rodině za podporu při mém studiu.

Abstrakt

Jako téma své bakalářské práce jsem zvolila *profesní orientaci dětí z dětského domova*. Studium střední školy a následná volba povolání je součástí života každého jedince. Profesní orientace utváří a rozvíjí profesní cíle mladého člověka. Cílem bakalářské práce bylo zjistit míru motivace dětí z dětských domovů ke studiu střední školy a vliv sociálních pracovníků na profesní orientaci dětí. Práce se skládá ze dvou celků. Teoretická část popisuje ústavní péči, dětské domovy, profesní orientaci a perspektivní orientaci. Praktickou částí je kvalitativní výzkumné šetření. Na základě dotazníků a rozhovorů se snažím odpovědět na základní výzkumné otázky: Mají děti z dětských domovů zájem o studium na střední škole? Podle čeho si děti vybírají střední školu? Jaké nástroje používají sociální pracovníci dětského domova k motivaci dětí?

Klíčová slova: ústavní péče, dětský domov, motivace, profesní orientace, perspektivní orientace

Abstract

As the topic of my bachelor thesis, I chose *professional orientation of children from a children's home*. Studying high school and then choosing a profession is part of everyone's life. Professional orientation shapes and develops the professional goals of a young person. The aim of the bachelor thesis was to determine the degree of motivation of children from children's homes and the influence of social workers on the professional orientation of children. The thesis consists of two units. The theoretical part describes institutional care, children's homes, professional orientation and perspective orientation. The practical part is a qualitative research survey. Based on questionnaires and interviews, I try to answer basic research questions: Are children from children's homes interested in high school? How do children choose high school? What kind of tools do social workers of the children's home use to motivate children?

Keywords: institutional care, children's home, motivation, professional orientation, perspective orientation

Obsah

ÚVOD.....	8
TEORETICKÁ ČÁST	9
1 Ústavní péče.....	9
1.1 Historický vývoj ústavní péče.....	12
1.2 Zařízení pro výkon ústavní péče.....	13
1.2.1 Diagnostický ústav.....	13
1.2.2 Dětský domov.....	13
1.2.3 Dětský domov se školou.....	14
1.2.4 Výchovný ústav	14
2 Dětský domov.....	15
2.1 Prostředí a pracovníci dětského domova.....	16
2.2 Děti a mládež v dětských domovech.....	16
2.3 Odchod z dětského domova.....	17
3 Počet zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy v České republice	19
4 Motivace žáků k učení.....	20
4.1 Potřeby poznávání, sociální a výkonové	20
4.2 Potřeba úspěchu a potřeba vyhnoutí se neúspěchu.....	21
4.3 Odměny a tresty.....	22
5 Profesní orientace dětí.....	23
5.1 Diagnostika profesní orientace	24
5.2 Vzdělávací oblast Výchova k volbě povolání	25
6 Perspektivní orientace	27
PRAKTICKÁ ČÁST	30
1 Cíle a úkoly	30
2 Metodologický postup	30
3 Výzkumné prostředí a respondenti.....	30
3.1 Informace o dětském domově v Melči.....	31
3.2 Informace o dětském domově v Boršově nad Vltavou	32
4 Analýza získaných dat I.....	33
4.1 Zájem o další studium	33
4.2 Důvod dalšího studia.....	33
4.3 Podpora dítěte	33
4.4 Důležitost vzdělání	34
4.5 Očekávání.....	34

4.6 Perspektiva	34
5 Linie budoucnosti	35
5.1 Chlapec 1	35
5.2 Chlapec 2	35
5.3 Chlapec 3	36
5.4 Chlapec 4	36
5.5 Dívka	36
5.6 Shrnutí	36
6 Analýza získaných dat II.	37
6.1 Zájem dětí o studium	37
6.2 Rozhovory o středních školách, o povolání.....	37
6.3 Druh školy a důvod studia na této škole	38
6.4 Motivace dětí ke studiu na SŠ ze strany dětského domova.....	38
7 Nástroje používané v DD k podpoře a k motivaci dětí ke studiu na SŠ.....	39
7.1 PROD – Program rozvoje osobnosti dítěte.....	39
7.2 Komunikace a rozhovory s dětmi	40
8 Konkrétní školy a obory.....	41
8.1 Dětský domov Melč.....	41
8.2 Dětský domov Boršov nad Vltavou	41
9 Výsledky výzkumného šetření	43
10 Diskuze	44
ZÁVĚR.....	47
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	48
SEZNAM ZKRATEK	51
SEZNAM OBRÁZKŮ	52
SEZNAM PŘÍLOH.....	53

ÚVOD

Výběr střední školy je pro všechny děti velkým životním krokem. Střední školu si volí podle toho, jaké povolání by chtěly v budoucnu vykonávat, čím by chtěly být. Velkou oporou a vzorem jsou jim rodiče. V domácím prostředí se mohou na rodiče obrátit a vědí, že je rodiče podpoří v jejich další cestě. Mluvíme o psychické i materiální podpoře.

Dětem z dětských domovů může právě tato podpora, a hlavně vzor chybět. Nebo naopak nemají zájem o další studium, protože jejich rodiče jej také neměli. Jak dětem může pomoci prostředí dětského domova? Jak je přesvědčí pracovníci domova, aby studovaly?

Při svém krátkém pobytu v Dětském domově v Melči jsem měla možnost setkat se s oběma typy dětí. Některé děti měly o další studium zájem, právě kvůli sobě a své budoucnosti. Setkala jsem se ale i s dětmi, které nepřikládaly studiu takový důraz. Rozhovory s dětmi mě dovedly k tomu, abych toto téma použila pro svou bakalářskou práci.

Zaměřila jsem se právě na děti z dětských domovů, které před sebou mají těžkou volbu, volbu střední školy. Dále jsem se snažila najít odpovědi na některé otázky: Mají děti z dětských domovů zájem o další studium? Kdo nebo co je k tomu motivuje? Jak může školské zařízení jako je dětský domov pomoci těmto dětem?

Práce se skládá ze dvou částí. V první, teoretické, je charakterizována ústavní péče, popis jednotlivých forem ústavní péče a její historie. Dále také dětské domovy, motivace žáků k učení, perspektivní a profesní orientace. V druhé části, praktické, vycházím z dat, které jsem získala z dotazníků, rozhovorů a analýz. Těmito prostředky jsem se snažila najít odpovědi na již zmíněné otázky.

Dětské domovy vybrané pro výzkumnou část jsou ze dvou odlišných prostředí. Konkrétní Dětský domov Melč se nachází v obci v Moravskoslezském kraji a s hůře dostupným výběrem škol. Druhým dětským domovem je Dětský domov Boršov nad Vltavou v Jihočeském kraji.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Ústavní péče

Ústavní výchova je výchovné opatření, které nařizuje soud. Do ústavní péče nastupují děti, jejichž výchova je narušena, rodiče nemohou zabezpečit dítě nebo jej zanedbávají. V České republice tuto výchovu upravuje zákon č. 109/2002 Sb. O výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů ve znění pozdějších předpisů.

Podle Janského (2014) může být ústavní výchova v mnohých případech východiskem. Popisuje zde dvě strany ústavní péče. Na jedné straně je dítě chráněno od zanedbávané péče svých rodičů a je zabezpečeno, na straně druhé si poprvé uvědomuje důsledky svého chování, a to již v brzkém věku. Hlavním cílem všech zařízení má být pomoc a ochrana, nikoli trest spojený se společenskou diskriminací.

Stejně jako rodina udržují ústavy svůj vnitřní řád soubory pozitivních a negativních sankcí. V ústavech, stejně jako v jiných organizacích, existuje hierarchie společenských pozic, formální nadřízenost se ovšem nemusí krýt s nadřízeností neformální. Ústavy mají svůj folklor, slovník, atmosféru, které jsou doslova cítit nosem. Vůči vnějšímu světu jsou více či méně uzavřené, vstup do nich je kontrolovaný. Mezi klienty a personálem existuje hranice, jejíž obdobou je mezigenerační hranice rodinná. Přístupnost určitých míst v ústavu je regulována pravidly, která souvisejí s hierarchií společenského postavení. V ústavech není ponecháno náhodě kdo, s kým a kde může být v kontaktu (Matoušek, 1995).

Klíčový úkol ústavní výchovy je harmonický rozvoj emočních i kognitivních složek osobnosti, rozlišování dobra a zla, vytváření hodnotových orientací a schopnost jedince orientovat se ve světě. Nedílnou součástí je i odpovědnost za vlastní chování, respektování autority, přijímání norem a pravidel (Janský, 2014).

Do zařízení ústavní výchovy jsou umísťovány děti různého věku i pohlaví s různě závažnými poruchami chování. Tyto děti bývají dle Škoviery (2007) emocionálně i sociálně narušené. Pokud však dítě v tomto prostředí dostává emocionální i intelektové podněty, výrazně se zrychlí vývoj kognitivních i nekognitivních funkcí jeho osobnosti.

Ústavní výchova je spojena i s riziky, například tzv. hospitalismus, který ve své knize zmiňuje Matoušek (s. 107, 1995). Definuje hospitalismus jako *“stav dobré adaptace na umělé ústavní podmínky doprovázený snižující se schopností adaptace na neústavní, "civilní" život”*. Dítě se pohybuje jen ve vymezeném prostoru, jeho materiální a mnohdy i psychické potřeby jsou zajištěné daným zařízením. Dalším rizikem je ztráta soukromí. Ve většině zařízení nemá dítě svůj vlastní pokoj oddělený od ostatních dětí. Následkem těchto dvou rizik může být trauma, neochota stýkat se s cizími lidmi nebo s lidmi se stejnou životní zkušeností.

Aby byla ústavní péče efektivní, musí nastat jisté změny v celém chodu zařízení a přístupu personálu. Níže popisují principy, které Janský (2014) považuje za důležité při procesu změny v ústavní péči.

- a) *Vyšší důraz na prevenci a zvýšení kvality péče o ohrožené děti a rodiny* – důraz je kladen na vyšší počet terénních sociálních pracovníků v rodině, poskytování potřebné podpory, spolupráce s rodinou a podpora dítěte při odchodu ze zařízení.
- b) *Standard pravidel systémové komunikace a spolupráce participujících subjektů* – pro splnění tohoto principu je důležitá role klíčového pracovníka, který zajišťuje komunikaci a spolupráci mezi orgány sociálně právní ochrany dětí a diagnostickými ústavami. Pracovník získává potřebné informace, zpracovává individuální plán podpory dítěte, koordinaci i jeho realizaci.
- c) *Princip komplexnosti* – jedná se o mezioborový přístup, který poskytuje zdravotnické a sociální služby. Dětem a rodinám by měla být poskytována včasná, dostupná a komplexní odborná pomoc s ohledem na jejich potíže.
- d) *Princip dostupnosti a dosažitelnosti péče* – princip přihlíží na ekonomickou úroveň rodiny a dostupnost nabízených služeb. Služby mají být motivačně zacílené.

- e) *Princip zacílení priorit* – základním úkolem školských zařízení musí být výchovně-terapeutická práce s dítětem v kontextu jeho rodiny. Zdroj problému totiž často bývá právě v rodině.
- f) *Princip zacílení programu (individualizace programů)* – respektování a naplňování individuálních potřeb dítěte. Diagnostické ústavy svými programy poskytují odpovídající péči s cílem návratu dítěte do rodiny.
- g) *Princip vyhodnocování efektivity programů a služeb* – hodnocení zahrnuje analýzu objektivních dat s uplatněním parametrů validity (vztah mezi provedenými změnami a dosaženými výsledky) a stanovením kritéria změny (například úspěšnost dětí v profesní přípravě).

Ráda bych krátce zmínila ochrannou výchovu a náhradní rodinou péči. Ochrannou výchovu ukládá soud ze zákona č. 218/2003 o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů. Soud tuto výchovu může nařídit, jestliže dítě spáchalo trestný čin mezi dvanáctým a patnáctým rokem věku. Dále také z důvodu zanedbání výchovy mladistvého, kvůli nedostatku řádné výchovy, která v rodině nelze odstranit, a pokud nepostačovalo uložení výchovných opatření.

Náhradní rodinná péče je jistou alternativou k ústavní péči. Mezi formy náhradní rodinné péče řadíme: svěření dítěte do péče jiné osoby, pěstounskou péči, pěstounskou péči na přechodnou dobu, poručenství, pokud poručník o dítě osobně pečuje a osvojení. Tyto formy najdeme blíže popsány v zákoně č. 359/1999 Sb., O sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

1.1 Historický vývoj ústavní péče

První zmínky o zakládání ústavů, v té době útulků, nalezneme až se vznikem křesťanství. Zakládaly se tzv. xenodochia (útulky pro nemocné počestné) a orfanotrofia (sirotčince). Kláštery v té době nebyly jen duchovním místem, ale i vzdělávacím a ekonomickým. Na počátku novověku se objevuje nový princip v péči o sociálně hendikepované občany, tzv. domovské právo. V tomto právu se ukládá povinnost obce pečovat o chudé občany. Obce se tímto staly dalšími zřizovateli ústavů pro lidi, kteří postrádají vlastní rodinné zázemí nebo základní prostředky k udržení života (Matoušek, 1995).

Konec sedmnáctého a začátek osmnáctého století byl začátek vylučování duševně nemocných občanů ze společnosti a umísťování do ústavů. Nástupem průmyslové revoluce v osmnáctém století byli tito jedinci využíváni jako laciná pracovní síla. Ústavy nebyly zakládány církví, ale státem. Mimo jiné začala i specializace jednotlivých ústavů. V této době vznikaly názvy jako nemocnice, trestnice, polepšovny a starobince. Tyto instituce byly stále zřizovány mimo společnost.

Přelom devatenáctého a dvacátého století změnil pohled na ústavy. Nesloužily už k vylučování osob ze společnosti, ale začaly se orientovat na potřeby klientů. Matoušek (s. 34, 1995) toto období popisuje jako *“trend, který vedl ke koncipování ústavní péče jako ochrany klientů před nároky vnějšího světa”*. V šedesátých letech minulého století měly instituce pro rizikovou mládež chránit spíše klienta od týrání ze strany rodičů než společnost od klienta. Péče o klienta se od tohoto období přesouvá do jeho prostředí, klade se větší důraz na neústavní péči a do této sféry nastupují profesionálové s vysokoškolským vzděláním.

Změnila se i podoba ústavů a jejich umístění. Ústavy jsou přístupnější společnosti, klienti nejsou od okolí distancováni. Malé “nemocniční” pokoje jsou nahrazovány prostornými byty, klienti se spolu s profesionály zapojují do běžných činností i v sociální sféře. V ústavech je přátelská a klidná atmosféra, distance mezi profesionálem a klientem se zmenšuje a více se spolupracuje s rodinou.

1.2 Zařízení pro výkon ústavní péče

Školská zařízení pro výkon ústavní výchovy jsou v kompetenci Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a ze zákona se jedná o: dětské domovy, dětské domovy se školou, diagnostické a výchovné ústavy. Dětský domov je blíže popsán v samostatné kapitole. Zařízení mohou být děleny podle věku, mentální úrovně, zdravotního postižení a stupně obtížnosti výchovy.

1.2.1 Diagnostický ústav

Jednotlivé diagnostické ústavy mají svůj územní obvod, spolupracují s orgánem sociálně-právní ochrany dětí a jejich hlavním cílem je zpracování zprávy na základě komplexního vyšetření dítěte. Pobyt v diagnostickém ústavu je zpravidla osm týdnů. Dle Pilaře (2004) ústav plní úkoly diagnostické, výchovně vzdělávací, terapeutické (v oblasti psychologické, sociální, pedagogické), organizační, metodické a koncepční.

Nejčastějším modelem péče a přístupu k dětem je model komunitního systému (terapeuticko-výchovné komunity). Rozvíjí sociální komunikaci mezi všemi členy, učí chápat odpovědnost za vlastní chování, podporuje možnost rozvoje empatie a schopnost vidět a vnímat problémy očima druhého. Celokomunitní sezení, které obsahuje terapeutické, tréninkové a relaxační techniky, poskytuje zpětné vazby. Zařazuje se většinou do programů zařízení, jednou až dvakrát týdně. Zaměřuje se na vztahy, problémy ve skupině, způsoby chování a na aktuální témata. Může být využito například technik hraní rolí, psychodrama, sociodrama, asertivní sebeprosazování a psychologické hry (Janský, 2014).

1.2.2 Dětský domov

Do dětského domova jsou přijímány děti bez závažnějších poruch chování. Základní organizační jednotkou domova jsou rodinné skupiny o počtu pěti až osmi dětí. V jednom dětském domově může být zřízeno nejvíce šest rodinných skupin. Pracovníky dětského domova jsou vychovatelé. Dětský domov se svým prostředím, prostředky a denním režimem pokouší přiblížit zvyklostem běžné rodiny.

1.2.3 Dětský domov se školou

V dětském domově se školou může být nejvýše šest výchovných skupin o počtu pěti až osmi dětí. V tomto zařízení jsou děti se závažnějšími poruchami chování, které plní povinnou školní docházku, nebo nezletilé matky. Povinnou školní docházku plní ve škole zřízené při dětském domově. Po dokončení povinné školní docházky přechází dítě do výchovného ústavu, jsou-li stále přítomné závažnější poruchy chování.

1.2.4 Výchovný ústav

Ze zákona jsou do výchovných ústavů umísťovány děti s nařízenou ústavní výchovou, uloženou ochrannou výchovou, nezletilé matky a jejich děti, nebo děti, vyžadující výchovně léčebnou péči. Jedná se zejména o děti starší 15 let se závažnými poruchami chování. Do výchovného ústavu může být umístěno i dítě starší 12 let, jestliže jsou jeho poruchy natolik závažné, že nemůže být umístěno v dětském domově (Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, 2002, §14, odst. 1-4, ve znění pozdějších předpisů).

Škoviera (2007) dále rozdělil zařízení podle míry otevřenosti. Uzavřená zařízení mají jasná pravidla a sankce. Hlavním kritériem vychovanosti je disciplinovanost dítěte. Činnosti jsou spíše kolektivního charakteru a je zde nízká míra individualizace. V zařízeních není téměř žádný prostor pro intimitu, panuje zde neosobní klima a minimalizuje se přímý kontakt s vnějším světem. Zpola otevřená zařízení kladou důraz na vnější strukturu s pravidly, na pozitivní budoucnost a systém odměn a sankcí. Vztah mezi dospělým a dítětem je sice vertikální, není však neosobní. Aktivity jsou povinné nejen pro děti, ale i pro personál a mnohé se realizují mimo domovský areál. Důležité jsou aktivity spojené s výrazným zážitkem. Kontakt s vnějším světem je pouze s doprovodem dospělých. Otevřená zařízení má v popředí aktivní roli dítěte, příjemnou a bezpečnou atmosféru, vzájemnou úctu a akceptaci. Jsou zde děti, které nastoupily do zařízení z úředního rozhodnutí, ale i z iniciativy rodičů. Cílem je rozvoj motivace dítěte ke změně, vize pozitivní budoucnosti a pochopení problémů. Kontakt s vnějším světem je součástí sociálního učení.

2 Dětský domov

“Název “dětský domov” nevyjadřuje tutéž kvalitu výchovného prostředí jako výraz domov, jímž označujeme místo, kde normálně v rodině vyrůstá dítě. Dětský domov, v němž je pod jednou střechou koncentrováno 48 dětí, není domovem, ale ústavním zařízením. Jeho zaměstnanci nejsou psychologickými rodiči, ale zaměstnanci, jejichž angažovanost na osobu dítěte je nevyhnutelně omezována institucionálními bariérami“ (Matoušek, 2010, s. 61).

Dětský domov nemůže nahradit rodinné prostředí, ale snaží se mu co nejlépe podobat. Dětem se kromě základních, materiálních a vzdělávacích potřeb zajišťují i potřeby využití volného času a psychická podpora.

Dle zákona č. 109/2002 Sb. O výkonu ústavní nebo ochranné výchovy, ve znění pozdějších předpisů, mohou být do dětského domova umístěny děti ve věku od 3 do 18 let, pokud jim byla soudem nařízena ústavní výchova nebo nezletilé matky s dětmi. Tyto děti nemají závažné poruchy chování.

Důvodem nařízení ústavní výchovy může být zanedbání výchovy rodičů, v nejhorších případech i týrání a zneužívání, alkoholismus či návykové látky, prostituce, trestná činnost rodičů a nízká sociální úroveň rodiny. Právě nízká sociální úroveň je nejčastějším důvodem nařízení.

Při výběru zařízení, do kterého má být dítě umístěno, se přihlíží k blízkosti jeho bydliště. Podporují se tak přátelské a rodinné vztahy. Dítě nemusí měnit školu a navazovat nové kontakty. Návštěvy se domlouvají spolu s rodinou i s dítětem. Komunita se taktéž podílí na přijetí dětí. Některé názory okolí bývaly plné strachu a přehnané. V dnešní době už se na dětské domovy pohlíží jinak.

2.1 Prostředí a pracovníci dětského domova

V dětském domově může být zřízeno nejvíce šest heterogenních výchovných skupin rodinného typu o počtu pěti až osmi dětí různých věkových kategorií. Sourozenci se zpravidla od sebe neoddělují. Každá skupina má své vychovatele. Dále pracuje v zařízení, včetně ředitele, hlavní vychovatelka, sociální pracovníce, ekonomka, údržbář a v případě jídelny zřízené při domově i kuchařky. Domov spolupracuje i s psychology, s poradnami a se sociálně-právní ochranou dětí.

Pracovníci domova, nazýváni také tety či strejdové, by měli být milí, přátelští, empatictí, ale zároveň by si měli udržovat profesionální přístup a autoritu. Matoušek (1995) ve své knize zmiňuje i možné riziko příliš empatického pracovníka, tzv. syndrom vyhoření (burn-out). Dlouhodobý kontakt a emoční zatěžování vede k očekávatelné, nevyhnutelné osobnostní obraně. Naproti tomu popisuje způsob, jak se takovému vyhoření může předcházet: *“kvalitní systém supervize a postgraduálního vzdělávání může být účinnou prevencí proti rychlému rozvoji syndromu vypálení. Profesionál, kterého jeho práce zajímá proto, že v ní může stále objevovat nové horizonty a nové výzvy, nemusí měnit ani ústav, ani klientelu”* (Matoušek, s. 122, 1995).

Každý dětský domov má svůj vlastní školní vzdělávací program (ŠVP). ŠVP vychází z rámcového vzdělávacího programu a jedná se o veřejný dokument, který si každý domov vypracovává sám. ŠVP obsahuje identifikační údaje, charakteristiku domova, vize a cíle, obsah vzdělávacího programu, podmínky domova a evaluaci.

2.2 Děti a mládež v dětských domovech

Vzhledem k tématu své práce popisují vývojová specifika dětí ve věku dvanácti až šestnácti let. Jedná se o období pubescence, neboli rané adolescence. V tomto období je specifický životní styl za účelem odlišení se jak od dětí, tak i od dospělých. Emoční labilita a časté změny nálad dětí vedou k nepředvídatelným reakcím. Jedinec bojuje s pochybnostmi o sobě samém, sebeovládání je na hranici ztráty, své pocity považuje za intimní a jeho obranným mechanismem může být únik do fantazie. Zároveň si hledá svou vlastní identitu, hlubší sebepoznání a usiluje o vymezení sebepojetí v budoucnosti. Sociálním mezníkem je ukončení školní docházky a volba povolání.

Dítě v dětském domově není oprostěno od povinné školní docházky. Dochází do nejbližších škol. Střední a vysokou školu si volí podle svého zaměření a v domově se připravuje i na výkon svého budoucího povolání. Možností docházení na školy mimo domov nepřichází dítě o sociální kontakt. Vyplnění volného času po škole, zájmovými kroužky nebo sportovními aktivitami, je pro dítě velmi důležité. Rizikem totiž může být záškoláctví nebo party.

2.3 Odchod z dětského domova

Velkým životním krokem pro děti z dětského domova je odchod z něj. Připravují se na něj po celou dobu pobytu v zařízení. Ať už se jedná o učení se domácím pracím, spoření peněz či výběru střední školy a svého budoucího povolání. Připravit dítě na reálný svět je sice nemožné, ale zaměstnanci DD podporují děti i po jejich odchodu.

Školní vzdělávací programy mají mezi svými hlavními cíli zakotvený i rozvoj dítěte a jeho přípravu na samostatný život. Zpracovávají se programy rozvoje osobnosti dle individuálních možností a potřeb dítěte.

Podle §24, odst. 5, zákona o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů, může ředitel domova ukončit pobyt dítěte:

a) jestliže soud zrušil ústavní výchovu nebo ochrannou výchovu nebo jestliže uplynula stanovená doba trvání ústavní výchovy, s výjimkou případu, kdy ke dni uplynutí této doby není skončeno řízení soudu o prodloužení nebo zrušení ústavní výchovy,

b) dosáhne-li zletilosti, pokud v zařízení dobrovolně nesetrvá do ukončení přípravy na povolání,

c) dosáhne-li věku 19 let, byla-li mu prodloužena ústavní výchova nebo ochranná výchova, pokud v zařízení dobrovolně nesetrvá do ukončení přípravy na povolání,

d) jestliže rozhodnutí soudu o osvojení nebo o svěřením dítěte do pěstounské péče nabylo právní moci,

e) po uplynutí doby trvání předběžného opatření nebo po jeho zrušení soudem.

Dítě by před odchodem z domova mělo vědět, jakou práci bude vykonávat, kde bude bydlet a na koho se může obrátit. Některé děti se však vrací zpět ke své rodině, kde naváží na trestnou činnost, naučí se zneužívat sociálních dávek a nezvládnou se adaptovat ve společnosti.

Důležitá je podpora dítěte po odchodu z dětského domova. Zákon č. 109/2002 Sb., ve znění pozdějších předpisů, ukládá domovům povinnost poskytnout poradenskou pomoc. Zákonem tato pomoc není blíže popsána a většinou jde o pomoc ze strany vychovatelů. Dále zákon č. 108/2006 Sb. O sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, vymezuje možnosti podpory dětí po odchodu z domovů. Těmito možnostmi jsou: Azylové domy pro mladé do 26 let a Domy na půl cesty.

3 Počet zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy v České republice

Zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy v České republice ubývá pomalým tempem. Dokládá to i statistika za posledních deset let, kterou zpracoval Český statistický úřad (2021). Ve školním roce 2010/2011 bylo v České republice celkem 228 zařízení, zatímco ve školním roce 2020/2021 klesl jejich počet o 11 %, a to na 203 zařízení. Počet dětí a mládeže se za posledních deset let snížil o 12,9 %, z počtu 7 397 dětí na 6 446. Tento počet je ovšem stále vysoký a poukazuje na to, že se stále upřednostňuje ústavní výchova před náhradní rodinnou péčí (Zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy, 2021).

Ve školním roce 2010/2011 byl počet výchovných ústavů 33, a děti a mládeže zde umístěných 1 445. V rozmezí deseti let ubylo 8 zařízení a snížil se počet dětí o 28,4 % (na 1 035 dětí). Počet diagnostických ústavů se snížil pouze o jedno zařízení (ze 14 zařízení na 13), zatímco počet dětí v těchto zařízeních klesl z 564 dětí na 368. Dětských domovů se školou bylo před deseti lety 31 a v loňském roce je zaznamenán pokles o 3 zařízení. Počet dětí umístěných v dětských domovech se školou bylo ve školním roce 2010/2011 760 a ve školním roce 2020/2021 klesl jejich počet o 20 dětí. Dětských domovů bylo podstatně více. V minulém školním roce se jednalo o 137 zařízení a před deseti lety o 150 zařízení. Počet dětí umístěných v dětských domovech se snížil o 7 % (z 4 628 dětí na 4 303 dětí) (Zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy, 2021).

Dále jsou rozpracovány dětské domovy včetně dětských domovů se školou. Celkem bylo v minulém školním roce v dětských domovech umístěno 5 043 dětí (mládeže), z toho 2 245 dívek. Děti v předškolním věku (před zahájením povinné školní docházky) bylo 462, plnicích povinnou školní docházkou 3 480 a ukončenou 1 101. V těchto zařízeních pobývají i cizinci a v loňském roce jich bylo 57. Počet dětí klesl za posledních deset let pouze o 6,4 % (v roce 2010/2011 – 5 388 dětí) (Zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy, 2021).

4 Motivace žáků k učení

Motivaci Čáp definuje jako *“souhrn hybných momentů v činnostech, protivní chování a osobnosti. Hybnými momenty rozumíme to, co člověka podněcuje, pobízí, aby něco dělal, reagoval, nebo naopak, co ho tlumí, co mu zabraňuje něco konat, reagovat”* (Čáp, str. 92, 2001).

Motivaci rozdělujeme na vnější a vnitřní. Vnější motivace je dle Plhákové (2004) určitá aktivita, kterou jedinec provádí kvůli nějaké odměně. Naopak vnitřní motivace ovlivňuje lidské chování bez jakékoliv vnější odměny. Aktivity jsou pro jedince samy o sobě uspokojující. Základem vnitřní motivace je přirozená lidská tendence dokazovat si svou schopnost řešit problémy, překonávat překážky a řídit svůj vlastní život.

Další druh motivace je pozitivní a negativní. Vědomé i nevědomé podněcování dětí může být pozitivní, ale i negativní. Negativní podněty mohou vést až k nechuti k učební činnosti. Nejvýznamnějším zdrojem ve škole je frustrace potřeb dítěte. Mírná frustrace vede k větší aktivitě, naopak silná bývá spouštěcím mechanismem. Mezi projevy frustrace ve škole můžeme zařadit nudu, strach či pocit ohrožení (Hrabal, 1989).

Hrabal (1989) ve své knize popisuje tři možné zdroje motivace, respektive tři skupiny potřeb. Jedná se o potřeby poznávání – proces poznávání a získávání nových poznatků, potřeby sociální – vztahy v průběhu učební činnosti a následky výsledku činnosti, potřeby výkonové – úrovně obtížnosti úkolů, které jsou na žáka kladeny.

4.1 Potřeby poznávání, sociální a výkonové

Tyto tři potřeby mají rozhodující úlohu pro školní motivaci, dochází však k jejich určitému propojení, díky kterému dochází k pestrosti celkových motivačních projevů. Potřeby poznávání a poznávací motivace: sekundární potřeba, která se může, ale také nemusí, u žáka rozvinout. Jestliže zaktivizujeme poznávací potřeby ve vyučování, dochází k nejlepšímu úspěchu v učení. Můžeme je rozdělit podle charakteru činnosti na potřeby smysluplného receptivního poznávání a na potřeby vyhledávání a řešení problémů. Poznávací motivace bývá nejvíce rozvíjena postojem učitele a jeho stylem pedagogické práce. Jedná se o učitelův zájem o danou látku, přiblížení významu pro život a zájmy mimo školu žáka a problémové učení (Pavelková, 2002).

Potřeby sociální a sociální motivace: nejjednodušší vrozené potřeby. Pro dobrý citový vývoj a rozvoj pozitivních vztahů je důležitá potřeba mateřské lásky. Potřeba identifikace umožňuje sociální učení a navazování mezilidských vztahů. Tato potřeba trvá většinou celý život. Důležité ale je, s jakými vzory a ideály se dítě setkává, jak s nimi komunikuje. Dále se rozvíjí potřeba pozitivních vztahů – potřeba afiliace a potřeba sociálního vlivu, případně potřeba prestiže (Pavelková, 2002).

Potřeby výkonové a výkonová motivace: této potřebě je nutné věnovat pozornost, protože souvisí s rozvojem zdravého sebehodnocení jedince. Důvodem je propojení potřeb s jedincovým JÁ. Potřeby směřují k osamostatňování, potvrzení a prosazení JÁ, a i k obraně. Sociální potřeby zdokonalují výkonovou motivaci. Teorie výkonové motivace pracuje hlavně se dvěma potřebami – potřebou úspěchu a potřebou vyhnoutí se neúspěchu (Pavelková, 2002).

4.2 Potřeba úspěchu a potřeba vyhnoutí se neúspěchu

Hrabal (1989) tyto dvě potřeby (potřebu úspěchu a potřebu vyhnoutí se neúspěchu) zdůrazňuje z toho důvodu, abychom mohli k žákovi přistupovat individuálně, klást na něj požadavky různých úrovní, a hlavně jej motivovat. Je důležité znát převažující výkonové zaměření žáka.

U žáků s převažující potřebou úspěšného výkonu můžeme sledovat vytrvalost při řešení úkolů, výběr středních obtížností a soutěžení s rovnocennými partnery. Svůj úspěch i neúspěch považují za informaci o sobě samém a zkušenost do budoucna. Naopak žáci s převládající potřebou vyhnoutí se neúspěchu mají strach ze selhání, z neschopnosti, a proto se raději takovým situacím vyhýbají. Neustále se cítí ohroženi. Někteří žáci úmyslně nepodávají tak dobrý výkon, aby jejich chování nemělo negativní vliv na okolí a neohrozilo jejich vztahy s ostatními (Hrabal, 1989).

K zjištění převažujícího výkonového zaměření lze použít TAT (Tematicko-apercepční test). Jedná se o individuální projektivní test, který se skládá ze 32 obrázků. Je zaměřený na osobnost jedince. Dalším známějším projektivním testem je ROR (Rorschachův test). Plháková ve své knize zmiňuje TAT, který provedl John Atkinson. Atkinson zjistil, že: *“...lidé s odlišnou úrovní výkonové motivace volí různě obtížné úlohy. Lidé s velkou potřebou úspěšného výkonu preferují středně obtížné úlohy, které pro ně*

představují určitou „výzvu“, přičemž jejich zvládnutí reálně odpovídá jejich schopnostem. Lidé s nízkou výkonovou motivací naproti tomu preferují buď velmi snadné, nebo mimořádně obtížné úlohy. Těžké úkoly si zřejmě vybírají proto, že neúspěch v něčem obtížném na ně nevrhá špatné světlo. Vždy přitom existuje – byť málo pravděpodobná – možnost, že se jim podaří uspět. Snadné úlohy pravděpodobně volí z toho důvodu, že nekladou velké nároky na výkon, přičemž jejich zvládnutí je příjemným potvrzením vlastní kompetence“ (Plháková, s. 373, 2004).

4.3 Odměny a tresty

Vnějšími motivačními činiteli mohou být i odměny a tresty. Jejich udílení ovlivňuje žákovu rozhodování o příštím chování, jeho očekávání do budoucna a spoluutváří jeho sebevědomí. Proto jsou odměny a tresty podstatou kognitivně motivační dimenzí. Žák ovšem nechápe pochvaly a pokárání jen jako konstatování, ale i jako projev osobního vztahu učitele k sobě. Pochvala povzbuzuje k úspěchu a vyjadřuje důvěru učitele. Pokárání naopak může způsobit nechuť ke škole a frustraci (Hrabal, 1989).

Odměny a tresty plní funkci motivační, ale i informační (nakolik chování odpovídá požadavkům kladených na dítě). Předpoklady pro tyto dva činitele jsou jednoduché. U odměn předpokládáme zvýšení výkonů dítěte a u trestů předpokládáme snížení určitého chování (Pavelková, 2002). Ovšem mají i negativní účinky na dítě. Jako negativní účinek odměn se jeví návyk na pochvalu a zpochybňování vlastních schopností. Z hlediska frekvence i intenzity pochval může žák vyžadovat pochvalu za každou cenu. Projevem pak může být necitlivý postoj ke spolužákům a škodí žákovi po sociální stránce. Navíc přílišná pochvala odvádí od učební činnosti a ztrácí motivační sílu (Hrabal, 1989). Pavelková (2002) ve své knize zdůrazňuje, že neprospívá, když učitel neoceňuje výkony žáků, ale doporučuje kombinaci přiměřené pochvaly a vhodné konstruktivní kritiky.

Negativním účinkem trestů může být již zmíněná frustrace či nechuť ke škole. Trest také vyvolává únikové tendence, navozuje nevhodný model mezilidských vztahů a neurotizuje žáka. Žák díky častému pokárání může vytvářet rafinovanější strategie, stát se „hrdinou“ třídy a nevhodné chování opakovat jen kvůli pozornosti učitele a spolužáků. Trest pozbývá na účinnosti, jakmile se žákovi podaří strach před trestem a jeho následek potlačit (Pavelková, 2002).

5 Profesní orientace dětí

“Hlavním obsahem je zejm. utváření a rozvíjení reálného profesního cíle a perspektivy mladého člověka a vlastností a schopností významných pro proces volby povolání, jeho vykonávání a ev. rekvalifikace. Jeden z úkolů, které plní výchovné poradenství pro žáky základních, středních a speciálních škol. Zajišťují zvl. odborná zařízení výchovného poradenství, školy, podniky a úřady práce. V zahraničí zprav. součást profesního poradenství nebo samostatně fungující služba” (Průcha, s. 181, 2001).

Spojení člověka a práce začalo již v dávné minulosti. V té době byla práce spíše pro zachování existence a míra uvědomělosti aktivit byla pozvolná. Jak se člověk vyvíjel, vyvíjela se i náplň práce, která nabývala na rozsahu a kvalitě. Vznikaly první společenské dělby práce, profesionalizované činnosti a projevoval se etický smysl práce a ochota pracovat. Práce byla však zneužívána pro obohacování vyšších vrstev na úkor druhých. Po skončení tzv. průmyslové revoluce nastává éra vědy a techniky. Díky nástupu vědy a techniky se otevírají velké možnosti pracovních profesionálních činností, které spojuje aktivita poznávací s aktivitou aplikační. Tyto činnosti jsou blízké čínorodé podstatě člověka (Hřebíček, 1998).

Práce má několik významů. Opatřilová (2011) ve své knize popisuje pět významů práce, které převzala od Novosada (2002).

1. Existenční a materiální – práci vykonává člověk za odměnu a uspokojení svých vlastních potřeb
2. Rozvojový a tvořivý – práce rozvíjí duševní a tělesné schopnosti
3. Kooperační a socializační – díky práci se rozvíjí komunikace s druhými, člověk se učí spolupracovat a respektovat druhé
4. Estetický a kulturní – propojuje práci s kulturou společnosti a uměleckou tvorbou
5. Relaxační – práce je příležitost k činnostem, které emocionálně obohacují člověka a odvádí jej od jednostranné zátěže

Profesní orientace je hlavním tématem žáků druhého stupně základní školy, zejména posledních dvou ročníků. Žáci si vybírají, na které střední škole budou studovat a jakým směrem se bude ubírat jejich profesní zaměření. Tato volba je pro jedince ve věku 14 a 15 let velmi náročná. Žáci se individuálně rozvíjí, odlišují od druhých a vůči dospělým a svému okolí jsou velmi kritičtí. Odmítají ověřené pravdy, mají negativní hodnocení sebe sama, svých možností a představ o budoucnosti či budoucím povolání (Národní program rozvoje vzdělávání v České republice: Bílá kniha, 2001).

Profesní příprava dnešních mladých lidí by měla zprostředkovat hlubokou a profesní kvalifikaci, navodit dobrý vztah k práci a smysl pro estetiku práce. Dále u nich vyvinout profesionálně orientační schopnost a potřebu celoživotního vzdělávání se (Hřebíček, 1998).

Hřebíček (1998) rozděluje obsah profesní přípravy dětí a mladistvých na všeobecné vzdělávání – soubor příslušných dovedností a schopností, a na odborné vzdělávání – rozvíjení a prohlubování všeobecných znalostí. Posledním obsahem je profesionální orientace, která je vyvrcholením procesu pracovní přípravy. Jde o způsobilost pro celoživotní úspěšnou orientaci člověka na trhu práce.

5.1 Diagnostika profesní orientace

Diagnostika profesní orientace je na pedagogické i psychologické úrovni. Jedná se o týmovou práci všech stran, které představují školu, klienta, rodiče a poradenské zařízení ve školství i mimo něj. Diagnostika se provádí u žáků, kteří často mění svá rozhodnutí a jsou zájmově nevyhranění. Příčinou jsou většinou nedostatečné a nejasné informace o možnostech jejich profesionální dráhy (Opatřilová, 2011).

Úřady práce poskytují poradenské a informační služby v oblasti zaměstnanosti fyzickým osobám a zaměstnavatelům (Zákon o zaměstnanosti, 2004, §8, odst. 1f, ve znění pozdějších předpisů).

Ve škole provádí diagnostiku odborně školení výchovní poradci, kteří spolupracují i se školními psychology. Velkou úlohu mají pedagogicko-psychologické poradny. Také záleží na druhu metody. Dotazníky a rozhovory mohou provádět výchovní poradci. Testy inteligence, projektivní metody, testy osobnosti a posuzovací škály jsou záležitostmi psychologů a poradenských zařízení (Friedmann, 2005; Opatřilová, 2011).

Mezi hlavní oblasti diagnostiky řadí (Opatřilová, 2011) školní výkon, ve kterém se získávají údaje o prospěchu ve škole, obecných předpokladů žáka, kvalitě jeho domácí přípravy, motivaci žáka a jeho speciálních dovedností. Další důležitou oblastí jsou informace od rodičů. Úroveň rozumových schopností pomocí testů inteligence řadíme do oblasti diagnostiky obecných schopností. Oblast speciálních schopností zahrnuje například cizojazyčné schopnosti, tvořivé myšlení, verbální a matematické schopnosti. Méně používanou je i diagnostika školních vědomostí. Oblast diagnostiky zájmů a motivace ke studiu je úzce propojena s diagnostikou osobnosti, ve kterých se zjišťují specifické osobnostní vlastnosti (Opatřilová, 2011).

Žák je při volbě povolání ovlivněn vnitřními a vnějšími vlivy. „... orientace na volbu povolání a volba povolání je podmíněna mnohými kvalitami člověka, jakož i mnohými vnějšími okolnostmi, je samozřejmé, že poznávací úsilí výchovných činitelů, poradenských pracovníků a samotného člověka musí obsáhnout a zhodnotit celou řadu kritérií. Mezi hlavní řadíme: všeobecné a speciální vědomosti, dovednosti a schopnosti; morálně volní kvality; zájmy studijní, technické, manuální, výtvarné; činnosti školské a zájmové; motivy volby povolání; zdravotní stav; roli rodiny v procesu profesní orientace mladistvého i dospělého člověka; úroveň profesionálního sebehodnocení jedince a jeho profesně orientační rozhodovací způsobilost.“ (Hřebíček, s. 105, 1998)

Mezi základní motivy volby povolání zařazuje Hřebíček (1998) vzor otce a matky, zdravotní stav jedince, zajímavý obsah práce a její náročnost, možnost dobrého pracovního výtěžku a sociálně ekonomickou dostupnost práce.

5.2 Vzdělávací oblast Výchova k volbě povolání

Kvůli výraznému nárůstu počtu nezaměstnaných mladistvých absolventů základních a středních škol, vydalo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy v roce 2001 metodický pokyn k zařazení vzdělávací oblasti Výchova k volbě povolání. Tato vzdělávací oblast se zařazuje do vzdělávacích programů všech základních škol. Jedná se o 60 hodin v posledních 2-3 letech povinné školní docházky. Doporučuje se pověření jednoho pedagogického pracovníka (výchovného poradce, školního psychologa) ke koordinaci aktivit této vzdělávací oblasti (Metodický pokyn k zařazení vzdělávací oblasti Výchova k volbě povolání, 2001).

Cílem vzdělávací oblasti je utváření a rozvíjení praktických dovedností, které jsou předpokladem pro budoucí začlenění do pracovního života. Dále také příprava žáka na přechod ze základní školy na střední školu. Dalším cílem je vypěstování dovedností důležitých při rozhodování a plánování vlastní budoucnosti. Díky výchově k volbě povolání by se měli žáci orientovat v profesních informacích, optimálně posuzovat své možnosti a rozšířit si poznatky o světě práce. Důležitým cílem je, aby se žák naučil hodnotit vlastní přednosti, možnosti a osvojil si strategie vedoucí k osobnostnímu růstu (Metodický pokyn k zařazení vzdělávací oblasti Výchova k volbě povolání, 2001).

Vzdělávací oblast Friedmann (2005) rozdělil ve své knize na 5 tematických okruhů:

1. Sebepoznání – žák se učí realisticky hodnotit své předpoklady, možnosti i omezení, učitelé i blízké okolí napomáhá tomuto hodnocení, psycholog může využít testy studijních předpokladů či testy ke zjišťování všeobecné struktury zájmů
2. Rozhodování – žák se má naučit odpovědně vybírat z možností, dále učitel může navodit situace, které simulují nutnost rozhodování, žák se také dozví způsoby při přijímání uchazečů o studium nebo do zaměstnání
3. Akční plánování – žák si dokáže stanovit dosažitelné cíle a odstraňovat překážky vedoucí k cíli, učitel vede žáka ke krátkodobým i dlouhodobým cílům a snadno dosažitelným cílům
4. Adaptace na životní změny – učitelé seznámí žáka s nevyhnutelnými změnami, žák se dokáže přizpůsobit náhlým změnám a zvládnout je
5. Možnosti absolventa základní školy – učitel žákům předkládá dostatečný přehled o nabídkách vzdělávání a profesích, žák se naučí vyhledávat a třídit informace o možnostech studia

V metodickém portálu nalezneme i další čtyři okruhy, které jsou kombinací či obměnou výše uvedených okruhů. Jedná se o: informační základna pro volbu povolání, orientace v důležitých profesních informacích, rovnost příležitostí na trhu práce, svět práce a dospělosti (Metodický pokyn k zařazení vzdělávací oblasti Výchova k volbě povolání, 2001).

6 Perspektivní orientace

Perspektivní orientaci označuje Hrabal (s. 79, 1989) jako *“komplexní, relativně autonomní psychický předpoklad (dispozici) k aktivní strukturaci budoucnosti”*. Dále popisuje podmínky rozvinutí perspektivní orientace. Jedná se o vytvoření tolerance k uskutečňování vzdálených cílů, utvoření stabilního zájmového zaměření a rozvoj potřeby strukturace budoucnosti.

Perspektivní orientace úzce souvisí s motivací jedince. Motivační a kognitivní aspekt charakterizuje perspektivní orientaci. Za motivační aspekt považujeme vytyčování cílů, jejich naplňování, a potřebu strukturace budoucnosti. Kognitivní aspekt je tzv. postup, díky kterému se jedinec orientuje mezi prostředky a cíli. Oba tyto aspekty se podmiňují a vzájemně prolínají (Pavelková, 2002).

Zásadní pro vytvoření časové perspektivy se uvádí období adolescence. Jedinec má schopnost představit si svou budoucnost a naplánovat si cíle. Cíle jsou však pouze pokusné, jedinec sám sebe hodnotí s ohledem na svůj úspěch a neúspěch, a velmi je ovlivňují exogenní faktory – prostředí a výchova (Pavelková, 1990).

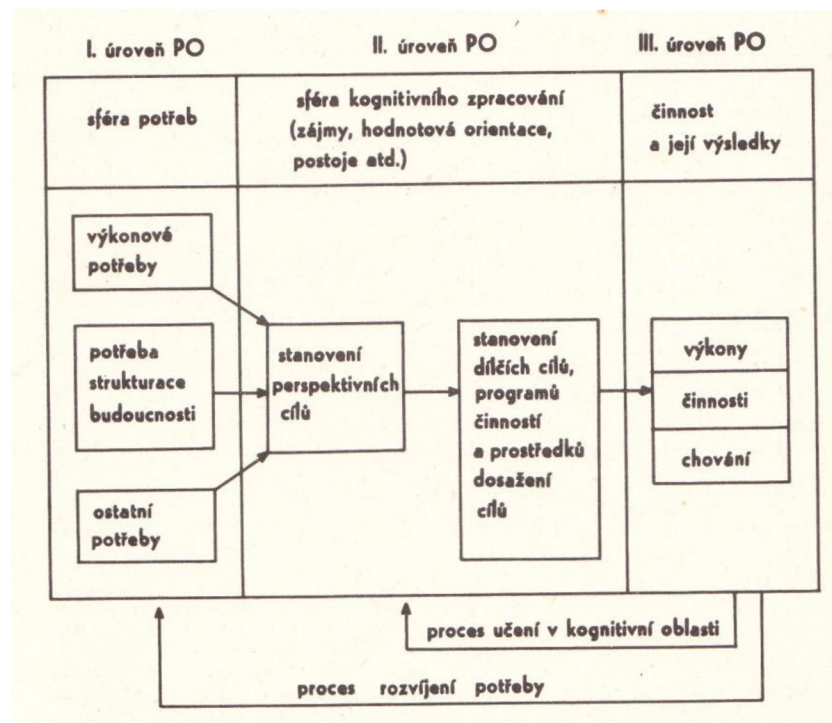
Přesun od krátkodobé orientace k orientaci perspektivní dochází ve školním věku. Škola má zásadní vliv na vznik kvalitní orientace hned vedle rodiny. Ve výchovně vzdělávacím procesu sehrává perspektivní orientace i funkci seberozvojovou. Jedinec zvyšuje smysl učební činnosti kvůli sobě a kvůli jeho vlastním cílům do budoucna. Není možné chápat perspektivní orientaci od rozvoje a kultivace osobnosti (Hrabal, 1989).

Škola dává dostatečný prostor pro rozvinutí kvalitní orientace, ale na druhou stranu může být vnímána jako překážka. Aby byl přístup učitelů ve škole správný, musí se k oběma typům žáků (s krátkodobou orientací či s perspektivní) přistupovat individuálně. Je důležité zjistit, kteří žáci mají alespoň základ perspektivní orientaci a kteří setrvávají v krátkodobé orientaci. Dále také důvod setrvání v krátkodobé orientaci a jakou roli přisuzují žáci vlastní aktivitě v budoucnosti (Pavelková, 2002).

Představy o budoucnosti mají dle Pavelkové (2002) nejčastěji podobu přání a cílů. Cíle pomáhají budoucnost strukturovat a záleží, zda jsou kladeny do nejbližší budoucnosti nebo do vzdálenější. Důležitá je i vázanost a kontinuita. Výše perspektivních cílů závisí na výkonových potřebách.

Nedojde-li k rozvinutí kvalitní perspektivní orientace u žáků, vznikají problémy v oblasti učební činnosti. Žák selhává ve škole, nezvládá náročnější studium a nedokáže si vytvořit individuální cíle. Přetrvávající krátkodobá orientace, řízena převážně popudy a požadavky společnosti, může navodit problémy ve vztahu ke společnosti a jejím nárokům (Hrabal, 1989; Pavelková, 2002).

Motivační základ je především v potřebě strukturace budoucnosti. Stanovení cílů je velmi složitý proces, který ovlivňuje zájmy jedince, jeho postoje a hodnotovou orientaci. Perspektivní cíle jsou spíše rámcové představy, které se skládají z dílčích cílů. Teprve v konkrétní činnosti dochází k přibližování k cíli, utváření kognitivních procesů a k dalšímu rozvoji potřeby strukturace budoucnosti (Hrabal, s. 83, 1989).

Obrázek 1 Hypotetický model fungování perspektivní orientace

Metody diagnostikující časovou perspektivu popisuje ve své knize Pavelková (2002). Jedná se například o: TAT, SCT, Test nedokončených myšlenek, “test kruhů”, Personal Future Events Test, TRI, “test čar” a MIM. Níže jsou popsány pomocí této publikace.

TAT – Tematicko-apercepční test. Pomocí obrázků zkoumaná osoba vypráví příběh a zaznamenávají se jednotlivé reference na minulost, přítomnost a budoucnost.

SCT – Technika doplňování příběhů. Zkoumané osobě je předložena kostra příběhu a jejím úkolem je ho dokončit.

Test nedokončených myšlenek – Jedná se o doplnění dvaceti čtyř nedokončených vět.

Test kruhů – Zkoumaná osoba má za úkol představit si svou minulost, přítomnost a budoucnost a namalovat je ve tvaru kruhů. Velikost kruhů předpokládá orientaci na časovou zónu.

Personal Future Events Test – Pomocí tohoto testu se měří délka budoucí časové perspektivy. Zkoumaná osoba vypráví neurčitý počet příběhů, o kterých si myslí, že je bude prožívat v budoucnosti. Má za úkol doplnit i stáří v daném okamžiku.

TRI – Časový referenční inventář. Zkoumaná osoba vybírá jednu z předložených možností orientovaných na minulost, přítomnost a budoucnost. Podle frekvencí odpovědí se určuje orientace k časovým zónám.

Test čar – Zkoumaná osoba si čáru představí jako čáru svého života, zaznačuje na ni narození, minulost, přítomnost, budoucnost i smrt.

MIM – Nuttinova metoda motivační indukce. Nejpropracovanější metoda. Měří se hloubka a obsah perspektivy budoucnosti. Je dělena do dvou kroků – motivační indukce a obsahové analýzy. Motivační indukce sice není projektivní metodou, ale využívá se v ní dokončování vět. Všechny motivační obsahy získané z odpovědí vypovídají o individuální struktuře potřeb jedince. Druhým krokem je obsahová analýza, která měří aspekty časové perspektivy. Nuttin rozlišuje čtyři kategorie předmětů (Pavelková tyto kategorie dále rozpracovává do dalších deseti). Jedná se o kategorie: sám subjekt, skupina druhých, hmotné předměty a předměty zvláštní povahy z ideálních identit.

PRAKTICKÁ ČÁST

1 Cíle a úkoly

Cílem výzkumného šetření bylo zjistit podobu a míru motivace dětí z dětských domovů (dále jen DD) v Melči a v Boršově nad Vltavou k dalšímu studiu po ukončení povinné školní docházky. Práce se pokusí zachytit jejich typické volby středních škol a povolání. V práci jsou popsány také nástroje, které používají vychovatelé z dětských domovů k podpoře a k motivaci dětí ke studiu střední školy.

Základními výzkumnými otázkami jsou: Mají děti z dětských domovů zájem o studium na střední škole? Podle čeho si děti vybírají střední školu? Jaké nástroje používají pracovníci dětského domova k motivaci dětí?

2 Metodologický postup

Ke sběru dat byl využit dotazník s otevřenými otázkami určený pro děti, sociální pracovníci a ředitelku z DD v Melči, rozhovor s ředitelem a dětmi z DD v Boršově nad Vltavou. Pro doplňující informace byl zaslán ještě jeden dotazník ředitelce DD v Melči. Další metodou byla analýza dokumentů, konkrétně výročních zpráv z DD v Melči. Rozhovor probíhal v konkrétním dětském domově a dotazníky byly zaslány e-mailem z důvodu nepříznivé situace v DD (onemocnění Covid-19).

Dále byla data zpracována do předem určených kategorií, které jsou popsány u každé analýzy dat. Kategorie byly sestaveny pro přesnější a přehlednější informace.

3 Výzkumné prostředí a respondenti

Dotazovanými byli žáci 7.-9. tříd základních škol, kteří jsou umístěni v DD, jednalo se o 4 dívky a 5 chlapců ve věku 13 až 16 let. Dalšími respondenty byli ředitel DD v Boršově nad Vltavou, ředitelka dětského domova a sociální pracovníce působící v DD v Melči.

K analýze dokumentů byly využity výroční zprávy dostupné na webových stránkách DD v Melči.

3.1 Informace o dětském domově v Melči

Dětský domov, celým názvem Dětský domov a Školní jídelna Melč, se nachází v obci Melč v Moravskoslezském kraji. Budova DD je z 18. století a jedná se o barokní zámek s rozsáhlým parkem. Dříve byla využívána jako ozdravovna a nemocnice. Počátkem 20. století zde vznikla zvláštní škola internátní, která fungovala do roku 1985. Od roku 1985 je dětským domovem a od roku 1994 školské zařízení s právní subjektivitou.

Kapacita domova je 40 dětí ve věku 3-18 let, ale při studování vysoké školy nebo přípravě na budoucí povolání zde zůstávají až do 26 let. Mateřská a základní škola, kterou děti navštěvují, je přímo v obci Melč a další školy si děti vybírají podle svých představ a možností dojíždění.

V DD je 5 samostatných rodinných skupin. Každá má velmi dobře vybavený byt, kvalifikované pracovníky s pozitivním a milým přístupem k dětem. K dispozici je dětem i rozsáhlý park, který hodně využívají. Nejčastěji jsou zde děti ze sociálně slabších rodin, výjimkou nejsou ani děti s kriminální minulostí.

Kolektiv DD je sestaven z paní ředitelky, zástupce ředitelky, dvou sociálních pracovníků, hlavní vychovatelky, jedenácti vychovatelů, třech asistentek pedagogů a psychologa, který do DD dochází na tři hodiny týdně. Dále pracují v DD dvě hospodyně, vedoucí jídelny, dvě kuchařky, údržbář a pokladní. Hlavním úkolem DD je připravit děti na samostatný život. (Dětský domov a Školní jídelna Melč, 2021)

3.2 Informace o dětském domově v Boršově nad Vltavou

Dětský domov, celým názvem Dětský domov a Školní jídelna Boršov nad Vltavou, se nachází v obci Boršov nad Vltavou v Jihočeském kraji. Budovy dětského domova jsou z přelomu 19. a 20. století. Původně sloužily jako letní sídla rytmistra Hubatky z Českých Budějovic.

Kapacita DD je 32 dětí ve věku 3-18 let, ale při studiu na vysoké škole nebo přípravě na budoucí povolání zde zůstávají až do 26 let. V DD jsou 4 samostatné heterogenní rodinné skupiny. Nejčastěji jsou zde děti ze sociálně slabších rodin, děti, o které se jejich zákonní zástupci nemohou postarat, nebo děti z nefunkčních rodin, kde je zanedbána jejich výchova i vzdělávání.

Dobré autobusové spojení propojuje okrajovou část obce s krajským městem České Budějovice, kde děti navštěvují různé základní školy, střední odborná učiliště, střední odborné školy s maturitou nebo gymnázia.

Kolektiv DD se skládá z pana ředitele, zástupce ředitele – zároveň hlavní vychovatelky, sociální pracovnice, osmi vychovatelů a čtyřech asistentek pedagogů. Hlavním úkolem DD je pomoc dětem v nelehkých životních situacích a připravit je na samostatný život. (Dětský domov a Školní jídelna Boršov nad Vltavou, 2022)

4 Analýza získaných dat I.

Data získána z dotazníků a rozhovorů s dětmi byla zpracována do předem určených kategorií. Jedná se o kategorie, ve kterých bylo cílem zjistit:

- Zájem o další studium – děti chtějí nebo nechtějí studovat střední školu
- Důvod dalšího studia – hlavní důvod nebo cíl studia
- Podporu dítěte – kdo a jak podporuje děti ve studiu
- Důležitost vzdělání – jak je pro děti důležité studium na střední škole
- Očekávání – jaká očekávání mají děti od střední školy či povolání
- Perspektivu – jak děti vidí svůj život po skončení střední školy

4.1 Zájem o další studium

Všichni dotazovaní **mají zájem o studium na střední škole**. V šesti případech se jedná o střední školu zakončenou výučním listem nebo maturitní zkouškou a ve třech případech dotazovaní ještě neví, na jakou by se chtěli hlásit školu. Odůvodňují to tím, že na výběr školy mají ještě čas. Jedná se například o žáky 7. tříd základních škol. Střední školu si děti volí podle toho, jaké povolání chtějí v budoucnu vykonávat. Jedna z dívek si není jistá studiem na střední škole z toho důvodu, že bude končit povinnou školní docházku v 8. třídě základní školy. Dále nechce pracovat s lidmi, protože dle jejích slov je *stydlivá*. Sama navrhla cukrářku nebo pečovatelku o zvířata. Zaujal mě názor jednoho chlapce: *Přijde mi jako blbost si v patnácti vybírat co budu dělat celý život.*

4.2 Důvod dalšího studia

S návrhem jít na střední školu přišli sami dotazovaní. Důvodem dalšího studia se zde nejčastěji vyskytuje výuční list a budoucí povolání. Chlapci hodně zmiňují peníze, které si díky budoucímu povolání mohou vydělat. Jedna dotazovaná odpověděla, že o dalším studiu uvažuje *kvůli sobě*.

4.3 Podpora dítěte

Podporu dotazovaní vidí v rodičích, ve škole, ale **hlavně ve vychovatelkách a vychovatelích**, kteří působí v dětském domově. Dotazovaný přímo odpověděl *sociální jsou nejbližší*, je zde vidět blízký vztah mezi ním a pracovníky dětského domova. Jeden chlapec vidí ve vychovateli vzor a chce jít na stejnou či podobnou školu, jakou má on.

Ve školním prostředí dotazovaní **nevidí podporu** a dle jejich odpovědí *se nemají na koho obrátit*. Jen jedna dotazovaná odpověděla, že svou střední školu probírala s třídní učitelkou. Ani jeden z dotazovaných nebyl na Dni otevřených dveří středních škol. Jeden chlapec byl na veletrhu středních škol.

4.4 Důležitost vzdělání

Studium střední školy je pro dotazované důležité proto, aby měli **dobrou práci a výplatu**. Většina z nich chce studovat, aby nebyla *hloupá* a aby mohli pracovat. Důležitost studia na střední škole zdůrazňují, kromě pracovníků DD, i samotní rodiče dětí. Většina rodičů dětí jsou absolventy středních škol a jsou zaměstnáni.

4.5 Očekávání

Od střední školy dotazovaní očekávají nové zkušenosti, znalosti, větší možnosti a přátele – i když si **střední školu vybírají i podle toho**, jestli na ni nastupují jejich nynější **přátele**. Jeden chlapec vyjádřil i své obavy ze studia na střední škole. Má strach, že si na škole nenajde přátele, nikdo mu tam nebude rozumět, nebo se bude chovat neadekvátně. V budoucí práci očekávají dobré peníze, které jim právě umožní studium na střední škole a výuční list. Všichni, až na jednoho chlapce, chtějí mít konečné vzdělání středoškolské. Chlapec, který je v 7. třídě základní školy, uvažuje i nad vysokou školou v oboru programátor.

4.6 Perspektiva

Po skončení střední školy se jejich představy v něčem liší a v něčem shodují. Někteří chtějí vyjet do zahraničí, koupit si dům, pracovat nebo zůstat a být samostatní a chodit do práce, kterou v dotazníku zmiňovali, například automechanik a kadeřnice. Velkým přáním bývá i výhra v loterii, založení rodiny. **Povolání si vybírají podle nynějších zájmů a neumí ještě zhodnotit své kompetence k této práci.**

5 Linie budoucnosti

Dětem z DD Boršov nad Vltavou jsem rozdala papíry formátu A4 a psací potřeby. Požádala jsem je o nakreslení čáry, popřípadě přehnutí papíru napůl. Zadáním bylo zaznačit bod a název střední školy, kterou chtějí studovat. Následně zaznačit na čáru – *linii budoucnosti* – co by chtěly v budoucnu dělat, povolání, cestování, rodina a podobně. U této práce jsem vedla s dětmi skupinový rozhovor. Jednalo se o 5 dětí – čtyři chlapci a jedna dívka.

Chlapec 1 - 16 let, 9. třída ZŠ

Chlapec 2 - 15 let, 8. třída ZŠ

Chlapec 3 - 13 let, 7. třída ZŠ

Chlapec 4 - 14 let, 7. třída ZŠ

Dívka, 14 let, 7. třída ZŠ

5.1 Chlapec 1

Chlapec na čáru zaznačil SŠ polytechnickou v Českých Budějovicích, na kterou už podal přihlášku. Chtěl by pracovat jako profesionální hasič. Dle jeho slov si *nejde v patnácti letech vybrat práci, kterou bude dělat celý život*. Má také obavy ze střední školy, hlavně kvůli novým spolužákům. Na čáře, a i v rozhovoru, zmiňoval, že by chtěl vyhrát v loterii a stát se milionářem. Vykrást banku mu nepřijde jako *dobrý nápad*. Až se usadí chtěl by mít dvě děti a jednoho psa.

5.2 Chlapec 2

Střední škola vojenská, zaznačená na čáře, je pro chlapce dle jeho slov *důležitá*, a to *nejlepší co může udělat*. Hodně školu popisoval, jmenoval práce, které může s touto školou dělat či co studenti této školy dělají. Vybral si tuto školu i podle vzoru, kterým mu je vychovatel z DD. Po škole by rád nastoupil na vojenskou školu a strávil 10 let v armádě. Po návratu z armády by chtěl založit rodinu, koupit si auto a zůstat v České republice. Sám se ptal na nejtěžší předměty na střední škole, průběh maturitní zkoušky a pobyt na internátě.

5.3 Chlapec 3

Tento chlapec byl velmi tichý. O střední škole ještě nepřemýšlel, protože *má na to čas*. První povolání, které ho napadlo a které zaznačil i na čáru, byl kuchař. Následně zmínil i to, že by chtěl být milionářem, aby měl hodně peněz a mohl si koupit velký dům a drahé auto.

5.4 Chlapec 4

Čtvrtý chlapec sice nezaznačil informace na čáru, ale podělil se o svůj sen jít na střední školu, kde by vystudoval programátora a pak šel i na vysokou školu. Hodně mluvil o pozici brigádníka. Dle jeho slov mají brigádníci plat *nad dvacet tisíc*. Například popelář či řidič městské hromadné dopravy v Českých Budějovicích. Tuto práci by chtěl dělat při studiu. V budoucnu by chtěl mít jedno dítě a dva psy. Na rozdíl od druhého chlapce ve stejném věku má představu o střední škole a o tom, co by v životě chtěl dělat.

5.5 Dívka

Dívka byla zpočátku tichá a jak sama řekla, *stydlivá*. Při rozhovoru o střední škole si nebyla jistá, co by chtěla studovat. Zmínila, že chtěla jít **společně s kamarádkou** na obor cukrářka nebo kadeřnice. Také jí baví hrát a starat se o děti. Zároveň ale řekla, že *nechce pracovat s lidmi, vybrala by si proto práci se zvířaty*. Na čáru zaznačila obor kosmetička a práci s dětmi. Budoucí povolání nemá jasné, ale chtěla by zůstat v České republice a mít jedno dítě.

5.6 Shrnutí

Ze 3 linií budoucnosti usuzuji, že děti mají představu o budoucím povolání. 4 z 5 dětí své představy o budoucnosti sice mají, ale ne vždy jsou reálné. U chlapců je znatelná potřeba finančního zajištění sebe a jejich rodin, které plánují v budoucnu mít. Toto zjištění mě potěšilo. Mohlo by to rozvinout diskuzi o tom, zda děti z běžných rodin mají také tak vysokou potřebu finančního zajištění. U dívky jsou motivací ke studiu na střední škole její vlastní schopnosti. Má obavy ze střední školy kvůli sobě a kvůli náročnosti, kterou pro ni škola představuje. Její chování i vyjadřování na mě působilo nízkým sebevědomím.

6 Analýza získaných dat II.

Data získána z dotazníků určených pro ředitelku a sociální pracovníci v DD Melč a z rozhovoru s ředitelem DD Boršov nad Vltavou byla zpracována do předem určených kategorií. Jedná se o kategorie, které se zaměřily na:

- Zájem dětí o studium – jak se projevuje zájem dětí o studium na střední škole
- Rozhovory o středních školách, o povolání – jak probíhá komunikace mezi dětmi a pracovníky DD
- Druh školy a důvod studia na této škole – jaké střední školy si děti volí a proč
- Motivaci dětí ke studiu na SŠ ze strany dětského domova – nástroje zaměstnanců dětského domova k motivaci dětí ke studiu na střední škole

6.1 Zájem dětí o studium

Zájem dětí ohledně středních škol je velmi individuální. Vedení i pracovníci dětského domova se děti snaží vést k učení a motivují je k dalšímu studiu. Děti ze sociálně slabších rodin **nemají motivaci ze strany rodičů, a proto děti z dětského domova mohou mít motivaci k učení větší díky pracovníkům DD a mohou být ctižádostivější**. Dětský domov má i své zásady o studiu alespoň do 18 let věku. Některé děti z dětského domova však nechtějí jít studovat střední školu, a to z toho důvodu, že jim *chybí vzor v rodině*. Děti si uvědomují povinnou základní školu, ale ví, že střední škola už povinná není, nevidí důvod tam chodit. Když pod nátlakem dětského domova na SŠ nastoupí, často střídají obory a školy jen aby mohly zůstat v dětském domově. Paní ředitelka zdůraznila i **věk, ve kterém dítě do dětského domova nastoupí**. Jako příklad uvedla 4letého chlapečka, který byl od příchodu veden dětským domovem a má jiný přístup ke škole než 17letý chlapec, který má *svou hlavu* a střední školu nepotřebuje. Důvod dalšího studia po skončení povinné školní docházky nazval pan ředitel DD jako *přirozený vývoj* a zmínil, že se ještě neseťkal s dítětem, které by nechtělo jít na střední školu.

6.2 Rozhovory o středních školách, o povolání

Dětský domov má téma budoucího povolání v **Programech rozvoje osobnosti na jeden rok**. Programy se vyhodnocují dvakrát do roka a dalšími tématy tohoto programu jsou peníze, bydlení a práce. Děti se na pracovníky nejčastěji obrací s dotazy na délku

studia, chtějí mít školu *rychle za sebou* a nastoupit do práce – ptají se i na povolání, které s danou školou mohou vykonávat.

Vedení dětského domova zdůrazňuje alespoň studium na SOŠ a výuční list těm, kteří neprojevují zájem o další studium. Další otázky dětí směřují na náročnost školy. Dle sociální pracovnice nedokáží děti hodnotit své síly a kompetence a vybírají si náročné školy, ze kterých posléze přestupují. Dle pana ředitele je komunikace s dětmi o volbě středních škol a budoucím povolání *jeden z hlavních rysů jeho pedagogické přímé práce*.

6.3 Druh školy a důvod studia na této škole

Nejčastěji děti studují učební obory. Záleží hodně na prospěchu a základních znalostech dětí. *Neznají hodnotu učení a nemají snahu dokončit školu. Někteří z nich pokračují nástavbou, ale nedokončí ji.* V opačném případě jsou zde i jedinci, kteří střední školu zakončí maturitou. Příkladem středních škol, na které děti z DD v Melči nastupují jsou: SŠ Technická Opava, SŠ hotelnictví a služeb Opava, Střední průmyslová škola stavební Opava a Gymnázium Vítkov. Střední školy, které si vybírají děti z DD v Boršově nad Vltavou jsou nejčastěji v Českých Budějovicích, například Střední průmyslová škola automobilní a technická nebo SŠ obchodní. Střední školy si děti **vybírají i podle svých kamarádů, nechtějí je opustit a mají strach z neznámého prostředí a lidí.** Nastanou i situace, kdy si děti vyberou střední školu jen proto, aby mohly *odkládat své budoucí povinnosti*. Čím delší mají studium, tím déle zůstávají v dětském domově. Dětský domov je pro ně zajištěné zázemí.

6.4 Motivace dětí ke studiu na SŠ ze strany dětského domova

Pracovníci dětského domova nejvíce motivují děti v **Programech**, ve kterých s nimi probírají školy, hodnotí schopností dětí a přihlíží k jejich prospěchu při volbě střední školy. Motivace k učení a k dalšímu studiu ze strany pracovníků DD je zakotvena v ŠVP. Dětem jsou k dispozici seznamy a brožury škol. Na Dny otevřených dveří jezdí děti většinou se školou, ale občas i s pracovníci dětského domova. Sociální pracovnice jezdí s dětmi na exkurze a výlety, aby se mohly podívat na chod práce, možnosti a prostředí. **Nejvíce si zakládají na komunikaci a rozhovorech s dětmi**, zdůrazňují ale citlivé téma – *rodinu*. Někteří jedinci jsou na svou rodinu citliví a nechtějí být s ní například srovnáváni.

7 Nástroje používané v DD k podpoře a k motivaci dětí ke studiu na SŠ

Při interpretaci dat z rozhovorů s řediteli obou dětských domovů vzešly dva hlavní nástroje – PROD a efektivní komunikace. V první části je zmíněn PROD, který blíže pospala ředitelka DD Melč a v rozhovoru ho zmínil i ředitel DD Boršov nad Vltavou. V druhé části je shrnutá efektivní komunikace jako nejdůležitější nástroj k podpoře dětí v DD.

7.1 PROD – Program rozvoje osobnosti dítěte

Pro získání více informací o PROD a jeho praktickém využití byl zaslán dotazník ředitelce DD v Melči. Dle jejich slov jsou tyto informace spíše obecné a těžko se konkrétněji popisují: *“Ve výchově vše se vším souvisí a na dítě umístěné v DD působí vše, co se kolem něho děje. Velmi špatný vliv na děti v dětském domově má jeho nefunkční rodina, kde není základ pro vzdělávání, vyznávají jiné životní hodnoty a vzdělání není pro tyto rodiny hodnotou.”*

Program rozvoje osobnosti dítěte je **povinná dokumentace, která je zakotvena v zákoně č. 109/2002 Sb.**, ve znění pozdějších předpisů. Jde o základní dokument vedený o dítěti po dobu pobytu na DD. Zaměřuje se na celkový rozvoj dítěte a jeho cílem je vést dítě k profesnímu zaměření. Skládá se z hlavních bodů: údaje o dítěti, aktuální charakteristika dítěte, vzdělávací a výchovný program.

Výchovný program zahrnuje osobní hygienu, oblékání – péče o oděv a obuv, údržbu domácnosti – úklid, domácí práce, vaření, zdravou výživu a životní styl, cestování, poskytnutí první pomoci, ošetřování nemocného, rodinnou a sexuální výchovu, společenskou výchovu, výchovu k občanství, finanční gramotnost, enviromentální výchovu, vztah k přírodě a zvířatům, péči o životní prostředí. To vše je probíráno s dítětem přiměřeně jeho věku a úrovni dosažených dovedností a znalostí.

S programem se pracuje průběžně a je vyhodnocován minimálně 2x ročně, jednou za pololetí školního roku. Neustále se vytyčují nové cíle v rozvoji dítěte a provádí se zápis. **Dítě je s obsahem programu seznámeno.**

Cílem práce vychovatele s dítětem je motivovat dítě nejen ke studiu a přípravě do školy, ale k celkovému rozvoji osobnosti dítěte. Vychovatelé **zdůrazňují význam vzdělání**, mluví s dětmi o jejich zájmech, plánech do dalšího života a pomáhají jim vybrat střední školu i podle jejich školního prospěchu.

Do programu spadají i **besedy s bývalými klienty DD**. Besedy probíhají formou rozhovorů, jak si klienti vybrali svou profesi, co museli překonat a jak se učili. Pro starší děti jsou zakomponovány i **besedy na úřadech** o důležitosti vzdělání, finanční gramotnosti a o některých vybraných povoláních.

Program dětem pomáhá, a to díky zpětné vazbě od vychovatelů, motivaci dítěte ze strany vychovatelů k cílevědomosti a k vědomí, čeho v životě dosáhnout.

7.2 Komunikace a rozhovory s dětmi

Dalším nástrojem k podpoře dětí z dětského domova je komunikace a rozhovory s dětmi. Ředitel DD Boršov nad Vltavou přímo uvedl, že *je to jeden z hlavních rysů jeho pedagogické práce, jeho přímé pedagogické práce*. Komunikace se jeví jako efektivní nástroj. Děti se mohou na vychovatele z DD obrátit kdykoli a s různými dotazy. Rozhovory neprobíhají jenom v PROD.

Nejčastějšími dotazy, pokud jde o studium na střední škole či volbu povolání, jsou dotazy ohledně **délky studia** jednotlivých škol a ukončení škol. Některé děti se ptají, jaké povolání mohou vykonávat, když ukončí danou školu.

Děti v DD Boršov nad Vltavou se mě hodně ptaly na **obtížnost střední školy, závěrečnou maturitní zkoušku** a jak jsem si já osobně vybrala střední školu. Děti byly hodně zvědavé a samy potvrdily, že si nejvíce o této problematice povídají s vychovateli DD. **Zpětná vazba** a jasné odpovědi jsou pro ně hodně důležité.

8 Konkrétní školy a obory

K získání potřebných informací o typech středních škol a oborech, které si vybírají děti z DD Melč, byly využity výroční zprávy. Informace o středních školách, které studují děti z DD Boršov nad Vltavou, poskytl v rozhovoru ředitel DD.

8.1 Dětský domov Melč

Dětský domov, který se nachází v obci Melč, v okrese Opava, má nejbližší střední školy ve městě Vítkov, který je vzdálený 13 km a děti se zde dopravují autobusy. Konkrétně SŠ Vítkov-Podhradí, na které děti studují například obor automechanik, kuchař-číšník nebo kadeřnice, a Gymnázium Vítkov. Ve městě Opava, která je vzdálená 16 km, studují děti na SŠ technické, SŠ zemědělské, SŠ hotelnictví a služeb, Střední zdravotnické škole a na Středním odborném učilišti stavebním. Doprava je zajištěna autobusy. Dále děti studují na SŠ v Odrách, která je zaměřena na takzvané službové obory a vzdálená 30 km. Děti se do školy dopravují autobusy. Podobně vzdálenou je SOŠ v Bruntále (obory na této škole: kuchař-číšník, zedník, kadeřník, mechanik, stravovací, ubytovací a pečovatelské služby, elektrikář, instalatér a další), kde většinou děti přes týden zůstávají na internátě, vzdálenost od Melče je 34 km a spoje jsou zde komplikovanější. Nejbližší střední školy jsou v Ostravě, například Střední škola technická a dopravní a Střední škola gastronomie, turismu a lázeňství AHOL Ostrava-Vítkovice. Vzdálenost je okolo 65 km, nutné přestupy a špatné spoje, děti přes týden zůstávají na internátě. Typické obory, které si děti vybírají jsou zakončeny výučním listem. Jedná se o obory: kuchař-číšník, kadeřnice, automechanik, kondiční masér, nástrojář, autoelektrikář, zahradnice, pokrývač, instalatér, zedník, a farmář (Povinné informace, 2021).

8.2 Dětský domov Boršov nad Vltavou

Děti z dětského domova v obci Boršov nad Vltavou, v okrese České Budějovice, navštěvují nejčastěji střední školy ve městě České Budějovice, a to z toho důvodu, že je zde dobré autobusové spojení. V městě se nachází střední školy: SŠ a VOŠ cestovního ruchu, Střední průmyslová škola automobilní a technická, SŠ obchodní, SŠ polytechnická, Soukromá SŠ. Další střední školy, které děti navštěvují jsou v dobré dojezdové vzdálenosti. Nejbližší je SOŠ elektrotechnická Hluboká nad Vltavou, která je vzdálena

přibližně 17 km. V podobné dojezdové vzdálenosti od DD, kolem 25 km, je SŠ Trhové Sviny, která nabízí tříleté učební obory, například kuchař-číšník, malíř, truhlář, umělecký kovář a zemědělec-farmář. Dále SOU Lišov s oborem čalouník, truhlář, pečovatel, prodavač, zedník a další. Střední odborná škola zdravotnická a Střední odborné učiliště v Českém Krumlově je také v dobré dojezdové vzdálenosti. Nejevzdálenější školou, kterou děti navštěvují je Obchodní akademie, Střední odborná škola a Střední odborné učiliště Třeboň. Na této škole jsou učební obory – mechanik, opravář zemědělských strojů, sklář, výrobce bižuterie a ošetřovatel, ale i maturitní obory – obchodní akademie, cestovní ruch, modelářství návrhářství oděvů a nástavbové studium podnikání. Obory, které zmínil v rozhovoru ředitel DD a také děti, jsou zakončeny výučním listem, ale i maturitní zkouškou – pečovatelka, kuchař-číšník, kadeřník, prodavačka, voják, hasič, programátor, cukrářka a kosmetička.

9 Výsledky výzkumného šetření

Dle získaných dat z dětských domovů, konkrétně z DD v Melči a v Boršově nad Vltavou, má všech 9 respondentů motivaci k dalšímu studiu. Motivaci jim přináší samotní pracovníci DD nebo jejich rodiče. 3 z 9 respondentů ještě neví, na jakou by chtěli nastoupit střední školu, 2 respondentky chtějí studovat obor kadeřnice. Dále se objevuje zájem o tyto obory: automechanik, kosmetička, hasič, voják, kadeřnice a programátor. 2 z 9 respondentů chtějí studovat kvůli sobě a ostatní kvůli získání výučního listu a dobře placené práci. Volbu střední školy probíralo s rodiči 6 dotazovaných a 3 dotazovaní s pracovníky DD nebo s pedagogy na základní škole. Podporu ze strany vychovatelů vnímá 5 z 9 dotazovaných. Až na jednoho chlapce, který chce studovat i vysokou školu, chtějí ostatní respondenti dokončit pouze střední školu. Vzdělání je pro 5 z 9 respondentů důležité kvůli získání dobré práce. Očekávání od střední školy mají dotazovaní velmi podobné. Nejvíce zmiňují získání práce, vydělání peněz, nové zkušenosti a nové přátele. Nástroje, které používají pracovníci DD k motivaci dětí jsou ukotveny v Programech rozvoje osobnosti dítěte a v ŠVP. PROD je důležitým prvkem domovů, je v něm ukotven hlavní cíl – příprava na samostatný život, ale i důležitost vzdělání. Dalším nástrojem se jeví efektivní komunikace. Pracovníci DD jsou pro děti oporou, ale i vzory.

10 Diskuze

Cílem mé práce bylo zjistit míru motivace dětí z dětských domovů ke studiu na střední škole, jejich typické volby středních škol a jejich perspektivní orientaci. Součástí cíle bylo také určit nástroje, které používají pracovníci dětských domovů k podpoře dětí. Zaměřila jsem se na mládež v období adolescence, u které je velmi obtížné vybrat si střední školu. Zvláště u dětí (z dětských domovů), které nevidí podporu a vzor ve své rodině, ve svých rodičích. Dětem z dětských domovů může tato podpora chybět, nebo ještě hůře, vidí v rodičích špatný vzor. Hřebíček (1998) pokládá vzor matky a otce za velmi důležitý motiv při volbě povolání, dále také při výběru střední školy rozhoduje její náročnost, zajímavý obsah a možnost dobrého výdělků po dokončení studia. Právě výdělek je jeden z hlavních bodů, který mládež v dnešní době zajímá. Děti z dětského domova mají za sebou obtížné životní situace. A tahle volba pro ně může být jednou z dalších.

Teoretickou část jsem zaměřila na charakteristiku ústavní péče, popis jednotlivých forem ústavní péče a její historii. Ústavní výchova je stále upřednostňována před náhradní rodinnou péčí. Děti, kterým je poskytována náhradní rodinná péče by mohly mít dle mého názoru větší motivaci k učení než děti z dětských domovů. A to z důvodu přirozeného rodinného prostředí a pozitivního vlivu na jejich psychický vývoj. Dále jsem také popsala v této části dětské domovy a motivaci žáků k učení. Kapitoly zabývající se perspektivní a profesní orientací jsem zvolila kvůli hlavním cílům mé práce.

V praktické části jsem využila metod dotazníků a rozhovorů. Rozhovory probíhaly osobní návštěvou v Dětském domově v Boršově nad Vltavou a dotazníky pro pracovníky a děti z Dětského domova v Melči byly zaslány elektronickou formou (kvůli nepříznivé situaci – Covid-19). Celkem proběhl jeden rozhovor s ředitelem DD Boršov nad Vltavou a skupinový rozhovor s dětmi v DD Boršov nad Vltavou, dotazníky vyplnilo šest respondentů. Vybrala jsem dva konkrétní dětské domovy, Dětský domov a Školní jídelna Melč a Dětský domov a Školní jídelna Boršov nad Vltavou. Dětský domov v Melči jsem pro svou práci zvolila kvůli tomu, že jsem zde vypomáhala při distanční výuce a s dětmi jsme mluvili o středních školách. Dětský domov v Boršově nad Vltavou byl zvolen z důvodů porovnání voleb středních škol a nástrojů, které používají pracovníci domova.

Představy o budoucnosti mladistvých mají nejvíce podobu přání a cílů, které si stanovují podle jejich náročnosti (Pavelková, 2002). Budoucí představy zúčastněných respondentů z těchto konkrétních domovů ve výsledcích potvrdily, že chtějí studovat na střední škole. Velmi mě toto zjištění potěšilo a zároveň odpovědělo na jednu z mých hlavních otázek. Výsledky ukázaly, že si děti z dětských domovů většinou volí střední školu zakončenou výučním listem. Motivací k dalšímu studiu jim je povolání, které chtějí v budoucnu vykonávat, výběr školy jejich přáteli, uplatnění po dokončení studia a také přihlíží na obtížnost oboru.

Na další otázku, jak pracovníci dětského domova podporují děti ke studiu na střední škole, se jednoznačně projevil nástroj komunikace mezi dětmi a vychovateli. Pracovníci dětského domova jsou velkou oporou, vzorem a pomocí v těchto nelehkých situacích. Je ovšem důležité volit správná témata rozhovorů. Děti z těchto zařízení mohou být citlivější na rozhovory o rodině, o sobě samých a mohou reagovat agresivněji na některé dobře myšlené rady.

Z rozhovoru s ředitelem DD v Boršově nad Vltavou a z odpovědí z dotazníků zaslaných pracovníkům DD v Melči jsem jako důležitý nástroj k motivaci dětí ke studiu střední školy objevila PROD – Program rozvoje osobnosti dítěte. Program je zakotvený v ŠVP DD a obsahuje přípravu dětí na samostatný život i pomoc při volbě střední školy a budoucího povolání.

Jelikož je Dětský domov v Melči vcelku vzdálený velkým městům, které mají nabídku střední škol, je zde horší dojezdová vzdálenost a spoje. Zatímco Dětský domov v Boršově nad Vltavou má výhodu blízkých Českých Budějovic. Budoucí představy jednotlivců mohou reagovat na sociální a psychické změny daného jedince. Z těchto faktorů vyvstává otázka pro budoucí výzkum: Jsou tyto volby středních škol ovlivněny prostředím, ve kterém se dětské domovy nachází? A čím je způsoben výběr střední školy zakončený výučním listem? Z jakého důvodu si děti nevybírají maturitní obory? Zda se jedná o nedostatek informací o těchto oborech, jejich náročnost, změny ve vývoji jedince či nízké sebevědomí dětí by mohlo být využito v dalším zpracování tohoto výzkumu. Mají představu o své budoucnosti nebo je tento věk ovlivněn sociálními a psychickými změnami natolik, že se dítě nedokáže rozhodnout?

Pro další výzkum bych také navrhla porovnání výběru středních škol dětí umístěných v dětských domovech a dětí ve fungujících rodinách ze stejných základních škol. Na podobné téma provedla výzkum Michaela Baťková z Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně. Její práce se zaměřila na faktory ovlivňující volbu povolání u dětí z dětských domovů a u dětí v běžných rodinách. Výsledky její práce ukazují, že na volbu střední školy mají vliv pedagogové, a to na obě skupiny respondentů. Rozdílnost odpovědí je znatelná v informovanosti o pracovním uplatnění. Děti z běžných rodin mají reálnější představy o budoucím životě než děti z dětských domovů. Zatímco informace o středoškolském vzdělání se dostává oběma skupinám. Ve své práci jsem zmínila vliv vrstevníků a přátel na výběr střední školy a zmiňuje jej i autorka této práce. Její výsledky upozorňují na to, že na děti z dětských domovů je kladen větší vrstevnický tlak než na děti v běžných rodinách. Další nalezenou shodou byla značná míra podpory dětí z dětských domovů ve vychovatelích (Baťková, 2021).

Jsem si vědoma, že výsledky mé práce jsou ovlivněny počtem dotazovaných respondentů a výběrem pouhých dvou domovů. Pro rozsáhlejší zpracování a další informace by bylo vhodnější zvolit více dětských domovů a respondentů.

ZÁVĚR

Cílem práce bylo zjistit podobu a míru motivace dětí z dětských domovů ke studiu střední školy. Výsledky prokázaly, že děti z těchto dvou konkrétních domovů – Dětský domov a Školní jídelna Melč a Dětský domov a Školní jídelna Boršov nad Vltavou, mají motivaci ke studiu na střední škole. Pracovníci dětského domova jsou pro děti velkou oporou a pomáhají jim při volbě školy i povolání.

Teoretická část se zaměřila na ústavní péči, její dělení a historický vývoj, dětské domovy, motivaci žáků k učení, profesní a perspektivní orientaci. Výsledky práce ukazují, že si nejčastěji děti z těchto dětských domovů vybírají střední školy zakončené výučním listem. Jako důvod studia uvádějí získání dobře placeného zaměstnání. V praktické části se shodují nástroje, které používají oba dětské domovy k motivaci a k podpoře dětí. Jedná se o Program rozvoje osobnosti dítěte a efektivní komunikaci.

Tyto výsledky mohou sloužit jako podklad pro pracovníky dětských domovů, ale vzhledem k nízkému počtu dotazovaných respondentů bych doporučila další výzkum.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Knižní publikace

- ČÁP, Jan a Jiří MAREŠ, 2001. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-463-X.
- FRIEDMANN, Zdeněk, 2005. Profesní orientace žáků. STŘELEČEK, Stanislav. *Studie z teorie a metodiky výchovy II*. Brno: Masarykova univerzita, s. 165-177. ISBN 80-210-3687-7.
- HENDL, Jan, 2005. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál. ISBN 80-7367-040-2.
- HRABAL, Vladimír, František MAN a Isabella PAVELKOVÁ, 1984. *Psychologické otázky motivace ve škole*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. ISBN 800-42-3487-9.
- HŘEBÍČEK, Libor, 1998. Profesně pracovní způsobilost člověka a její edukativní utváření. STŘELEČEK, Stanislav. *Kapitoly z teorie a metodiky výchovy I*. Brno: Paido, 99 - 107. ISBN 80-85931-61-3.
- JANSKÝ, Pavel, 2014. *Dítě s problémovým chováním a náhradní výchovná péče ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy*. Hradec Králové: Gaudeamus. ISBN 978-80-7435-534-9.
- KREJČOVÁ, Lenka, 2011. Psychologické aspekty vzdělávání dospívajících. Praha: Grada. Pedagogika. ISBN 978-80-247-3474-3.
- MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ, 2010. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny v kontextu plánování péče*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-739-8.
- MATOUŠEK, Oldřich, 1995. *Ústavní péče*. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 80-85850-08-7.
- MIOVSKÝ, Michal, 2006. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing. ISBN 80-247-1362-4.
- Národní program rozvoje vzdělávání v České republice: Bílá kniha*. Praha: Tauris, 2001. ISBN 80-211-0372-8.
- OPATŘILOVÁ, Dagmar a Lucie PROCHÁZKOVÁ, 2011. *Předprofesní a profesní příprava jedinců se zdravotním postižením*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-5536-0.
- PAVELKOVÁ, Isabella, 1990. *Perspektivní orientace jako činitel rozvoje osobnosti*. Praha: Academia. ISBN 80-200-0055-0.
- PAVELKOVÁ, Isabella, 2002. *Motivace žáků k učení: perspektivy orientace žáků a časový faktor v žákovské motivaci*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta. ISBN 80-7290-092-7.

PILAŘ, Jiří, 2004. Náhradní výchovná péče ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy a ve školských zařízeních preventivně výchovné péče. JEDLIČKA, Richard. *Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Praha: Themis, s. 307-320. ISBN 80-7312-038-0.

PLHÁKOVÁ, Alena, 2004. *Učebnice obecné psychologie*. Praha: Academia. ISBN 80-200-1086-6.

PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ, 2001. *Pedagogický slovník*. 3., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-579-2.

ŠKOVIERA, Albín, 2007. *Dilemata náhradní výchovy: [teorie a praxe výchovné péče o děti v rodině a v dětských domovech]*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-318-5.

ŠVARÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ, 2007. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-313-0.

Zákony

Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), 2003. In: *Sbírka zákonů České republiky*: Ministerstvo vnitra, ročník 2003, částka 79, číslo 218. Dostupné také z: <https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/start.aspx>

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí, 1999. In: *Sbírka zákonů České republiky*: Ministerstvo vnitra, ročník 1999, částka 111, číslo 359. Dostupné také z: <https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/start.aspx>

Zákon o sociálních službách, 2006. In: *Sbírka zákonů České republiky*: Ministerstvo vnitra, ročník 2006, částka 37, číslo 108. Dostupné také z: <https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/start.aspx>

Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, 2002. In: *Sbírka zákonů České republiky*: Ministerstvo vnitra, ročník 2002, částka 48, číslo 109. Dostupné také z: <https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/start.aspx>

Zákon o zaměstnanosti, 2004. In: *Sbírka zákonů České republiky*: Ministerstvo vnitra, ročník 2004, částka 143, číslo 435. Dostupné také z: <https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/start.aspx>

Elektronické zdroje

Dětský domov a Školní jídelna Boršov nad Vltavou [online], 2022. Boršov nad Vltavou: Dětský domov, Boršov nad Vltavou, Na Planýrce 168 [cit. 2022-01-13]. Dostupné z: <https://www.ddborsov.cz>

Dětský domov a Školní jídelna Melč [online], 2021. Melč: Dětský domov a Školní jídelna Melč 4, příspěvková organizace [cit. 2021-12-19]. Dostupné z: <https://dd-melc.cz>

Metodický pokyn k zařazení vzdělávací oblasti Výchova k volbě povolání [online], 2001. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy [cit. 2022-04-06]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz>

Povinné informace, 2021. *Dětský domov a Školní jídelna Melč* [online]. Melč: Dětský domov a Školní jídelna Melč 4, příspěvková organizace [cit. 2021-12-19]. Dostupné z: https://dd-melc.cz/povinne_informace

Zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy, 2021. *Český statistický úřad: Školy a školská zařízení – školní rok 2020/2021* [online]. Praha: Český statistický úřad, 31.08.2021 [cit. 2022-03-29]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/skoly-a-skolska-zarizeni-tjp3wpnyep>

Závěrečné práce

BAŤKOVÁ, Michaela, 2021. *Faktory ovlivňující volbu povolání u dětí z dětských domovů* [online]. Zlín [cit. 2022-04-19]. Dostupné z: <http://digilib.k.utb.cz>. Bakalářská práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta humanitních studií

SEZNAM ZKRATEK

DD – Dětský domov

MIM – Nuttinova metoda motivační indukce (Motivational induction method)

PROD – Program rozvoje osobnosti dítěte

ROR – Rorschachův test

SCT – Technika doplňování příběhů (Sentence Completion Test)

SOŠ – Střední odborná škola

SOU – Střední odborné učiliště

SŠ – Střední škola

ŠVP – Školní vzdělávací program

TAT – Tematicko-apercepční test

TRI – Časový referenční inventář (Time reference inventory)

VOŠ – Vyšší odborná škola

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1: Hypotetický model fungování perspektivní orientace.....28

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 - Dotazník pro ředitelku a sociální pracovníci v DD Melč

Příloha č. 2 - Dotazník pro děti v DD Melč

Příloha č. 3 - Dotazník pro ředitelku v DD Melč (PROD)

Příloha č. 4 - Přepis rozhovoru s ředitelem v DD Boršov nad Vltavou

Příloha č. 5 - Linie budoucnosti s dětmi v DD Boršov nad Vltavou

Příloha č. 1

Dobrý den, jmenuji se Kristýna Průchová a jsem studentkou Jihočeské univerzity. Píšu bakalářskou práci na téma Profesionální orientace dětí z dětského domova. Cílovou skupinou jsou děti ze 7. - 9. ročníku základní školy. Chtěla bych Vás poprosit o zodpovězení následujících otázek. Cílem je zjistit motivaci dětí k dalšímu studiu a jak jsou děti motivovány v dětském domově. Předem děkuji za Váš čas.

*Profesionální orientace - „utváření a rozvíjení reálného profesionálního cíle a perspektivy mladého člověka a vlastností a schopností významných pro proces volby povolání, jeho vykonávání a rekvalifikace“

1. Myslíte si, že mají děti zájem o další studium? Jaký mají důvod k dalšímu studiu?

2. Když ne, jaký myslíte, že to má důvod?

3. Povídáte si s dětmi o SŠ, práci, budoucnu? (Uveďte prosím příklad tématu)

4. Ptají se děti Vás na zaměstnání? Školy? Co je nejvíce zajímavá? (například náročnost, délka studia, peníze)

5. Podle čeho si podle Vás děti vybírají školu/práci?

6. Jaké školy si nejčastěji děti vybírají? (Uveďte prosím konkrétní příklady středních škol/učilišť)

7. Kromě příležitostí, mají děti možnost nahlédnutí do brožur škol, jezdíte na Dny otevřených dveří? (Uveďte prosím příklad)

8. Jak děti motivujete k učení? K dalšímu studiu?

***Jaká je Vaše úloha v dětském domově?**

Příloha č. 2

Vážení účastníci,

děkuji za vaši pomoc při vyplnění tohoto dotazníku, který se týká výběru střední školy.

Dotazník je určen pro žáky 7. až 9. tříd základní školy a skládá se celkem ze 2 osobních otázek a ze 14 otázek zaměřených právě na studium střední školy.

Odpovědi budou zcela anonymní a slouží pouze pro potřeby mé bakalářské práce. Vyplnění zabere cca 15 minut.

Kristýna Průchová

Jihočeská Univerzita, pedagogická fakulta

Osobní údaje

A) Pohlaví ŽENA x MUŽ

B) Věk let

Otázky ohledně budoucího studia

1. Chceš jít/hlásíš se na střední školu?

Ano. Jakou a proč?

Ne. Proč ne?

2. Proč chceš tuto školu studovat? (např. Kvůli budoucí práci, kvůli maturitě/výučnímu listu, kvůli rodičům, kamarádům, kvůli sobě)

3. S kým si probíral/a volbu SŠ? Na koho se, popřípadě obrátíš, a proč?

4. Co tě ve škole nejvíce baví? V čem se ti daří?

5. Co ti naopak dělá největší potíže?

6. Máš ve škole učitele, který tě podporuje? Probírá s vámi střední školy, budoucí povolání?

Ano. Jak?

Ne.

7. Kdo tě podporuje v Domově? Probíráte střední školy, budoucí povolání?

Ano. Kdo a co?

Ne.

8. Byl/a si někdy na Dni otevřených dveří? Co tě zaujalo?

9. Kdo přišel s návrhem, abys šel/šla na SŠ?

10. Jak si myslíš, že je vzdělání důležité pro tebe a tvůj život?

11. Jaké vzdělání mají tví rodiče?

12. Jakého konečného vzdělání chceš dosáhnout? (jen SŠ, nebo i VŠ)

13. Máš představu, co budeš dělat po skončení studia? V budoucnu? (Např. jakou chceš mít práci, budeš chtít cestovat)

14. Co očekáváš od školy/práce? (např. Zkušenosti/znalosti, peníze, nové přátele, nové možnosti)

Příloha č. 4

Chtěla bych se zeptat, jestli si myslíte, zda mají děti zájem o další studiu, o střední školu a jaký k tomu mají důvod, největší motivaci.

Ano. Přirozený vývoj. Nesetkal jsem se zatím s tím, že by nějaké dítě nemělo zájem jít na SŠ po skončení povinné školní docházky.

Pokud jde o vaši roli ředitele. Povídáte si vy osobně s dětmi o střední škole, budoucím povolání?

Ano, povídám. Je to jeden z hlavních rysů mé pedagogické práce, mé přímé pedagogické práce. Ono to vyplývá i z toho, že jsem bývalý středoškolský učitel.

Na co se děti nejčastěji ptají ohledně středních škol?

Je to různé. U holek i u chlapců. Kluci se hodně ptají, co budou dělat po té škole, co z nich vlastně bude.

Mají tedy nějaký pohled do budoucna, co budou dělat, kde budou pracovat?

Ano, určitě. Teda co by chtěli dělat.

Podle čeho si děti vybírají školu? Například podle kamarádů?

Ano, hodně je to na základě nějakých příkladů. To je dost častý. Hodně třeba na základě zkušeností z jejich základní školy. Náš dětský domov je specifický tím, že děti nechodí jen do jedné ZŠ, ale do celé řady základních škol, které využíváme díky blízkosti tady Budějovic. Někteří dají na rady rodičů, skoro všichni se ptají vychovatelů, mě, sociální pracovnice.

Dále bych se chtěla zeptat na konkrétní školy, jestli jsou častější učiliště a poprosila bych o nějaké příklady SŠ.

Častější jsou učební obory, tříleté. U chlapců buď technického rázu, ale máme tady i v tuhle chvíli i kadeřníka, u dívek je obliba prodavaček, sociálních pracovníc, myslím tím například obor pečovatelka na Střední zdravotnické škole v Českém Krumlově, kuchař-číšník.

Školy, kam děti chodí.. tak už zmíněná Střední odborná škola zdravotnická a Střední odborné učiliště v Českém Krumlově, SŠ a VOŠ cestovního ruchu České Budějovice, Střední průmyslová škola automobilní a technická České Budějovice, SŠ Obchodní České Budějovice, SOŠ elektrotechnická Hluboká nad Vltavou, SŠ Trhové Sviny, SOŠ Lišov, SOŠ a SOU Třeboň, Soukromá SŠ České Budějovice – to je ten kadeřník.

Jak byste popsal motivaci dětí přímo tady v DD? (programy, brožury, Dny otevřených dveří)

To bychom suplovali ZŠ, protože ZŠ s nimi chodí na Dny otevřených dveří, ale samozřejmě pokud jsou v odpoledních hodinách, tak to uděláme my. Vyplývá to i z našeho ŠVP, kde je ukotvena samozřejmě příprava a motivace ke studiu. ŠVP je náš základní dokument, najdete ho na stránkách.

Jak se děti dopravují do škol? Jsou tu dobré spoje, popřípadě je někdo na internátě?

Nikdo není, tady ta blízkost Českých Budějovic je velkou výhodou. Nejčastěji jsou to České Budějovice, popřípadě Český Krumlov nebo Trhové Sviny, to je všechno dojezdová vzdálenost.

Příloha č. 5

Dětem byly rozdány papíry formátu A4 a psací potřeby. Požádala jsem je o nakreslení čáry, popřípadě přehnutí papíru napůl. Zadáním bylo zaznačit bod a název střední školy, kterou chtějí studovat. Následně zaznačit na čáru – linii budoucnosti – co by chtěly v budoucnu dělat, povolání, cestování, rodina a podobně. U této práce jsem vedla s dětmi skupinový rozhovor (5 dětí - 4 chlapci a jedna dívka, zaznačeny písmeny A, B, C, D, E).

A – chlapec, 16 let, 9. třída ZŠ

B – chlapec, 15 let, 8. třída ZŠ

C – chlapec, 13 let, 7. třída ZŠ

D – chlapec, 14 let, 7. třída ZŠ

E – dívka, 14 let, 7. třída ZŠ

Na jakou chcete jít střední školu?

A: *Na hasiče, na střední polytechnickou do Budějce.. I když mi přijde jako blbost si v patnácti vybírat co budu dělat celý život.*

B: *Na střední vojenskou, ale tam se můžou opravovat i auta, skákat z letadla, a to bych chtěl.*

C: *Já ještě nevím, asi na kuchaře.*

D: *Na programátora, ale u toho brigádu jako řidič MHD v Budějčích, nebo popeláře, protože mají hodně peněz, a pak ještě na výšku*

E: *Chtěla jsem jít s kámoškou na cukrářku, ale nevím.. Nechci pracovat s lidma.. Já se stydím moc.. Šla bych i na kosmetičku, nebo mě baví s dětmi pracovat, hrát si a tak.. Nebo se zvířaty, starat se o ně. Nevím, jak si mám vybrat školu. Co když si žádnou nevyberu.*

Proč zrovna tahle škola?

A: *Je to dobře placený.*

B: *Taky kvůli peněz.*

S kým jste probírali střední školu?

A: *S našima.*

B: *S vychovatelem, má taky tu vojenskou.*

E: *S mamkou.*

Probírají s vámi ve škole budoucí povolání? Byli jste na Dni otevřených dveří?

A: *Ne, na základce nás učí blbosti, co nikdy nevyužijem.. Na Dni otevřených dveří jsem nebyl, ale byli jsme se školou na výstavišti, jak tam byly ty školy.*

B: *Já nebyl nikde, ale chtěl bych vidět, jak vypadá ta vojenská škola.*

C, D, E: *Ještě nebyli na Dni otevřených dveří nikde.*

Co budete dělat po škole? V budoucnu?

A: Toho hasiče, nebo nejlíp vyhrát ve sportce a být milionář, nebo bych mohl vykrást banku, ale to by mě chytili.

B: Chci jít pak do armády, jak skáčou z toho letadla ti vojáci.

D: Chtěl bych jít na výšku, ale popelář na brigádě vydělá taky hodně, třeba 25 tisíc, víte to?

E: Chtěla bych nějakou dobrou práci, ale zase ne s lidma, takže vlastně nevím, co chci dělat.

Je něco, co očekáváte od střední školy?

*A: Asi ne, ale bojím se, že se tam se mnou nebude nikdo bavit.. Já musím furt rozesmívat lidi, takový třídní šašek jsem, a to na střední nemůžu. Nebudu tam nikoho znát, nebo tam budou samí k**.*

B: Bude to dost náročný, nejenom na fyzičku a tak. Ale chci to dělat.

E: Já mám strach, že mě na tu střední ani nevezmou, když končím v osmičce. A za rok jsem možná zpátky u mámy, takže nevím, jestli si tu střední vybírat tady nebo doma.